

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Σύντομη ιστορική ανασκόπηση της εξέλιξης του εναλλακτικού τουρισμού στην Περιφέρεια Ηπείρου

Στην Ήπειρο, λόγω των γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών και των διαφορετικών κλιματολογικών συνθηκών που επικρατούν στις παραθαλάσσιες περιοχές και στην ενδοχώρα, επικράτησαν διαφορετικά πρότυπα τουρισμού. Στις παραθαλάσσιες περιοχές των Π.Ε. Πρέβεζας και Θεσπρωτίας επικρατεί το έντονα εποχικό πρότυπο του μαζικού - παραθεριστικού τουρισμού ενώ σε ολόκληρο την Π.Ε. Ιωαννίνων επικρατεί το πρότυπο των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, για την ανάπτυξη των οποίων η περιφέρεια έχει εξαιρετικές προϋποθέσεις και σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα, δεδομένου ότι οι φυσικοί και πολιτιστικοί της πόροι παρουσιάζουν εξαιρετική ποικιλία και δυναμική διασπορά στο χώρο.

Εφτά (7) γεωγραφικές ενότητες της Περιφέρειας παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού :

- ❖ **Κόνιτσα** : Κυριαρχούν οι ποτάμιοι και ορεινοί φυσικοί σχηματισμοί καθώς και η αρχιτεκτονική της πέτρας που αποτυπώνεται σε σημαντικά αρχιτεκτονικά μνημεία.
- ❖ **Ζαγόρι** : Κυριαρχούν οι φυσικοί πόροι με σημαντικότερο τον Εθνικό Δρυμό της χαράδρας του Βίκου και τη μοναδική αρχιτεκτονική των σαράντα (40) περίπου χωριών της περιοχής (οικισμοί, γέφυρες, εκκλησιαστικά μνημεία κλπ).
- ❖ **Μέτσοβο** : Κύρια χαρακτηριστικά του είναι η τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, το εξαιρετικό φυσικό περιβάλλον με τον Εθνικό Δρυμό "Βάλια Κάλντα", οι χιονοδρομικές υποδομές, η παραγωγή πολλών τοπικών παραδοσιακών προϊόντων διατροφής, ποτών, ξύλου, η σημαντική πολιτιστική και συνεδριακή υποδομή κλπ.
- ❖ **Τζουμέρκα** : Από τις πιο όμορφες περιοχές της Ηπείρου, η οποία όμως δεν αξιοποιήθηκε επαρκώς. Κυριαρχούν οι ποτάμιοι και ορεινοί φυσικοί σχηματισμοί η αρχιτεκτονική της πέτρας, οι σημαντικοί παραδοσιακοί οικισμοί (Συρράκο, Καλαρρύτες κλπ) και τα βυζαντινά και νεότερα εκκλησιαστικά μνημεία. Οργανικό τμήμα της περιοχής αυτής αποτελεί και ο ποταμός Άραχθος, που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και προσφέρεται για την άσκηση μεγάλης ποικιλίας εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων αθλητικών και άλλων μορφών.

- ❖ **Αμβρακικός** : Θεωρείται ως ο σημαντικότερος βιότοπος της χώρας, ο οποίος προστατεύεται από τη διεθνή σύμβαση Ramsar. Βρίσκεται πολύ κοντά στην Άρτα, στην Πρέβεζα και στην αρχαία Νικόπολη όπου υπάρχουν σημαντικά αρχαία και Βυζαντινά μνημεία.
- ❖ **Αχέροντας** : Η περιοχή χαρακτηρίζεται ως εξαιρετικό μνημείο της φύσης και της ιστορίας, όπου κυριαρχούν ο ομώνυμος ποταμός, το γνωστό νεκρομαντείο και οι θαυμάσιοι θαλάσσιοι σχηματισμοί (Αμμουδιά, Πάργα κλπ). Οργανικό τμήμα της περιοχής αποτελεί και το ιστορικό Σούλι.
- ❖ **Καλαμάς** : Ολόκληρη η περιοχή που διασχίζεται από τον ομώνυμο ποταμό έχει σπάνιους φυσικούς, ιστορικούς και πολιτιστικούς πόρους (αρχαία Βυζαντινά και νεότερα μνημεία κλπ) που είναι άγνωστοι στους περισσότερους επισκέπτες και σε μεγάλο βαθμό αναξιοποίητοι.

Επιπλέον η πόλη των Ιωαννίνων, με το κάστρο και το ιστορικό κέντρο, τη λίμνη και το νησί της, το σπήλαιο Περάματος και τη γειτονική Δωδώνη, προσφέρει εξαιρετικές εναλλακτικές δυνατότητες στους πολλούς επισκέπτες που φτάνουν στην πόλη για εμπορικούς σκοπούς, για συνέδρια, για λόγους υγείας και για επιστημονικές δραστηριότητες και συνεργασίες με το Πανεπιστήμιο, το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο κλπ.

Το πρώτο διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό του εναλλακτικού τουρισμού αποδίδεται στον τουρίστα ως άτομο και το κυρίαρχο κίνητρο ή ομάδα κινήτρων που τον οδηγεί στην επιλογή κάποιου ταξιδιού. Το κίνητρο για διακοπές γεννιέται από την ύπαρξη κάποιας ανάγκης. Συνεπώς, το κίνητρο αποτελεί την κινητήρια δύναμη που ωθεί κάποιο άτομο στην εκπλήρωση αυτής της ανάγκης.

Η ομάδα των κινήτρων που οδηγούν σε εναλλακτικό τουρισμό συνδέεται άμεσα με πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης τα οποία διαφέρουν ριζικά από αυτά που έχει επιβάλλει ο οργανωμένος μαζικός τουρισμός. Συγκεκριμένα τα κίνητρα που ωθούν κάποιο άτομο σε «εναλλακτικό τύπο» ταξιδιού είναι διαφορετικά από τα κίνητρα του συνηθισμένου μαζικού τουρίστα που θεωρείται «απαθής», «λιγόψυχος», «νεοαποικιστής» και «άξεστος» (Cazes 1989). Ο εναλλακτικός τουρίστας έχει διαφορετικής μορφής κίνητρα που μπορούν να νοηθούν ως αυτά του λεγόμενου ενεργητικού τύπου τουρισμού (περιπλάνηση, περίπατος, αναρρίχηση, τουρισμός «περιπέτειας»), εξερευνητικού χαρακτήρα και συνάντησης (ιστορικοί και αρχαιολογικοί χώροι, συναναστροφή με τους ντόπιους κατοίκους, τον αυτόχθων πολιτισμό και τα ήθη και έθιμα) και δεσμευτικό χαρακτήρα (εθελοντικές υπηρεσίες σε κράτη του εξωτερικού, προσφορά βοήθειας

και ενίσχυσης, συμμετοχή σε αρχαιολογικές ανασκαφές, εργασιακές κατασκηνώσεις, κλπ) (Cazes 1989).

Συνεπώς, στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού οι διακοπές δεν πραγματοποιούνται σαν μια μεμονωμένη προσπάθεια φυγής από την καθημερινότητα αλλά το ταξίδι αποκτάει κάποιο νόημα με κοινωνικές, πολιτιστικές, περιβαλλοντολογικές και εκπαιδευτικές προεκτάσεις. Συνοπτικά, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού «καταγράφουν την έμφαση που δίνεται στα κίνητρα που σχετίζονται με το περιβάλλον και την αυτονομία στο ταξίδι» (Τσάρτας 1996: 352).

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού έχουν κάνει την εμφάνιση τους δειλά στην περιοχή τις προηγούμενες δεκαετίες σχεδόν μαζί με τον παραθαλάσσιο και τον μαζικό τουρισμό, συνυπήρχαν και λειτουργούσαν συμπληρωματικά κυρίως στις δύο προηγούμενες μεγάλες κατηγορίες τουριστών χωρίς ξεχωριστή οργάνωση και κυρίως χωρίς προδιαγραφές. Τις διοργάνωναν ως happenings τα μεγάλα ξενοδοχεία ή tour operators. Ο κορεσμός του παραλιακού και μαζικού τουρισμού που παρατηρήθηκε τις δεκαετίες του 80 και του 90 σε συνδυασμό με την ανάγκη των τουριστών από μεγάλα αστικά κέντρα για οργανωμένες εξορμήσεις στη φύση ανάγκασε τους επαγγελματίες του τουρισμού να οργανώσουν αυτόν τον τομέα και να επενδύσουν σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Οι επιχειρήσεις αυτές που πέτυχαν τον στόχο τους στην αρχή λειτούργησαν πιλοτικά και για τους υπόλοιπους δημιουργήθηκαν από ανθρώπους που έκαναν το χόμπι τους επάγγελμα .

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού βρίσκονται στον αντίποδα του μαζικού τουρισμού και ειδικότερα του διεθνούς τουριστικού προτύπου της αγοράς που χαρακτηρίζεται από την μαζικότητα, την επιβάρυνση του περιβάλλοντος, τη μείωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση του κέρδους σε βάρος των τοπικών κοινωνιών, της τοπικής οικονομίας και περιβάλλοντος. Στις εναλλακτικές μορφές περιλαμβάνονται όσες έχουν ως βασικό χαρακτηριστικό τους την αντίθεση στον κλασικό τύπο μαζικού τουρισμού, έχοντας ως αφετηρία την ανάγκη προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και τον φυσικό τρόπο διαβίωσης. Πλέον τίθενται στην πρώτη γραμμή της τουριστικής ανάπτυξης οι φυσικοί και οι πολιτιστικοί πόροι.

Κατά την τελευταία εικοσαετία παρουσιάστηκε σημαντική ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Πραγματοποιήθηκαν σημαντικές επενδύσεις και δημιουργήθηκαν ικανοποιητικές υποδομές σε ορισμένες περιοχές. Σημαντική ήταν η υποστήριξη της προσπάθειας από ειδικά κοινοτικά προγράμματα και από την Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader, από την οποία ενισχύθηκαν δραστηριότητες αγροτουρισμού, διατήρησης και βελτίωσης του περιβάλλοντος, κατάρτισης του

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

τοπικού πληθυσμού, καθώς και παράλληλες δραστηριότητες που ενισχύουν ή συμπληρώνουν τις αγροτουριστικές και αφορούν κυρίως τη δημιουργία μικρών μεταποιητικών επιχειρήσεων που αξιοποιούν την τοπική παραγωγή του πρωτογενούς κυρίως τομέα. Οι περισσότερες από αυτές τις επιχειρήσεις είναι διασκορπισμένες στην ενδοχώρα με μεγαλύτερη συγκέντρωση στις περιοχές : Κόνιτσα, Ζαγοροχώρια, Τζουμέρκα και Αχέροντας. Στις περιοχές αυτές οι πελάτες απολαμβάνουν τις φυσικές ομορφιές, την παραδοσιακή αρχιτεκτονική, τα τοπικά έθιμα και, τις εκδηλώσεις, τα αξιοθέατα και τα τοπικά προϊόντα.

Στις ανωτέρω περιοχές η εποχικότητα είναι πολύ αμβλυμένη σε σύγκριση με την αντίστοιχη των παραθαλάσσιων περιοχών. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει την άποψη ότι οι δραστηριότητες του εναλλακτικού τουρισμού αναπτύσσονται σε όλη τη διάρκεια του έτους και είναι δυνατό να επεκταθούν χρονικά ακόμη περισσότερο, με την οργανωμένη και διαρκή προβολή του προϊόντος της περιοχής.

Στον πίνακα που ακολουθεί αποτυπώνονται σχηματικά οι σημαντικότερες δράσεις εναλλακτικού τουρισμού που έχουν αναπτυχθεί στην Ήπειρο:

ΜΟΡΦΕΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ. ΦΥΣΙΚΟΙ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

I. ΜΟΡΦΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	Κόνιτσα	Ζαγόρι	Μέτσοβο	Τζουμέρκα - Άλασθλος	Αμβρακικός	Αχέροντας	Καλαμάς	Ιωάννινα
Αγροτουρισμός	●	●	●					
Οικοτουρισμός	●	●	●	●	●	●	●	●
Ειδικός θαλάσσιος					●	●		
Χειμερινός (χιονοδρομικός)	●		●					
Περιπέτειας	●	●	●	●		●	●	
Περιηγητικός		●			●	●		●
Ιαματικός	●				●			
Αθλητικός								●
Εκπαιδευτικός - Πολιτιστικός	●	●	●	●	●	●		●
Θρησκευτικός	●	●	●	●	●	●	●	●
Συνεδριακός			●					●
Εκθεσιακός								●

Πόλεων					•			•
Σαββατοκύριακου	•	•	•	•	•	•	•	•
II. ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΚΛΠ.								
Αρχαιολογικοί χώροι					•	•	•	•
Βυζαντινά μνημεία	•		•	•	•		•	•
Παραδοσιακοί οικισμοί	•	•	•	•				•
Πέτρινα γεφύρια	•	•		•	•		•	
Νερόμυλοι	•		•	•			•	
Μουσεία - εκθέσεις	•	•	•		•		•	•
Φυσικοί πόροι - περιβαλλοντικές δραστηριότητες - υποδομές	•	•	•	•	•	•	•	•

ΠΗΓΗ : - Ενημερωτικά φυλλάδια ΕΟΤ (Γραφείο Ιωαννίνων) - ΟΤΑ περιοχών

Σημαντική ανάπτυξη σημείωσαν οι εναλλακτικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τη φύση (οικοτουρισμός - υπαίθριες δραστηριότητες). Δημιουργήθηκαν σημαντικές υποδομές και επιπλέον προγραμματίζονται και οργανωμένες εκδηλώσεις πανελληνίας και παγκόσμιας εμβέλειας όπως ο "Εύαθλος" στην Κόνιτσα. Στον επόμενο πίνακα αποτυπώνονται οι σημαντικότερες από τις δραστηριότητες αυτές.

ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

I. ΜΟΡΦΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	Κόνιτσα	Ζαγόρι	Μέτσοβο	Τζουμέρκα	Λεσνός	Αμβρακικό	Αχέροντας	Καλαμιάς	Ιωάννινα
Rafting - καγιάκ	•	•		•	•			•	
Διάσχιση φαραγγιού	•	•		•			•		
Flying fox	•			•					
Bird washing			•		•				
Αιωροπτερισμός	•	•		•	•		•		
Αναρρίχηση	•	•		•					
Ορειβασία	•	•	•	•					•
Ψυχαγωγική ιππασία	•	•	•	•				•	
Τοξοβολία	•			•					

Ποδηλασία βουνού	●	●	●	●				
Σκι ανώμαλου δρόμου		●	●	●				
Εθνικά μονοπάτια	●	●	●					
Μονοπάτια με σήμανση						●	●	
Χιονοδρομικό σκι	●		●					
Θαλάσσια σπορ					●	●	●	
Παραδοσιακές δραστηριότ.	●	●	●			●	●	

ΠΗΓΗ : Ν.Α. Ιωαννίνων, Άρτας, Πρέβεζας, Θεσπρωτίας : "Ηπειρος - Τόπος Γεφυριών" (οδηγός οικότουρισμού - www.ecotour-epirus.gr)

Από τη συνολική τουριστική δραστηριότητα της Ηπείρου, με την ανάλυση της υφιστάμενης υποδομής, της τουριστικής κίνησης και των ρυθμών τουριστικής ανάπτυξης και τουριστικής αγοράς γενικότερα, ένα σχετικά μικρό ποσοστό αφορά τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Κρίνεται σκόπιμο στο σημείο αυτό να επισημανθούν τα εξής στοιχεία:

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού και κυρίως οι αγροτουριστικές δραστηριότητες εντοπίζονται κυρίως στην περιφέρεια της Π.Ε. Ιωαννίνων, σχετικά λίγες παρουσιάζονται στην Π.Ε. Άρτας, ενώ είναι σχεδόν ανύπαρκτες στις άλλες δύο Π.Ε. της Ηπείρου. Πρέβεζας και Θεσπρωτίας.

- ❖ Η τουριστική κίνηση σε μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι εξαιρετικά δυσχερές να διαχωριστεί, ιδιαίτερα στις περιοχές στις οποίες υφίσταται παράλληλα με τον μαζικό τουρισμό ή στις περιοχές που δεν έχουν εμφανή τέτοιου είδους χαρακτηριστικά. Οποιαδήποτε εκτίμηση είναι παρακινδυνευμένη και εμπεριέχει την πιθανότητα σοβαρών λαθών.
- ❖ Με βάση την προηγούμενη παρατήρηση, αμιγώς ή σε μεγάλο βαθμό χαρακτηριστικά εναλλακτικών μορφών τουρισμού, παρουσιάζουν οι μη παράλιες και ορεινές περιοχές των Ν. Θεσπρωτίας, Πρέβεζας και Άρτας καθώς και οι ορεινές περιοχές του Ν. Ιωαννίνων.
- ❖ Σύμφωνα με επεξεργασμένα πρωτογενή στοιχεία υπολογίζεται ότι συνολικά οι προαναφερθείσες περιοχές των Ν. Άρτας Θεσπρωτίας και Πρέβεζας, κατέχουν ένα ποσοστό που δεν υπερβαίνει το 1% της συνολικής τουριστικής αγοράς της Ηπείρου και ποσοστό 12,5-15% της αγροτουριστικής αγοράς της ίδιας περιοχής. Μπορούμε να συμπεράνουμε

επομένως ότι το μεγαλύτερο μερίδιο της τουριστικής αγοράς εναλλακτικών μορφών τουρισμού κατέχει ο Ν. Ιωαννίνων.

- ❖ Από την προηγηθείσα τουριστική ανάλυση για την Ήπειρο, από το σύνολο των προσφερόμενων κλινών, η συντριπτική πλειοψηφία αφορά περιοχές στις οποίες έχει αναπτυχθεί ο μαζικός τουρισμός, αφορά δηλαδή κυρίως τον τουρισμό παραθέρσης και σε πολύ μικρό βαθμό τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και τον αγροτουρισμό.
- ❖ Η τουριστική αλλά και η γενικότερη υποδομή στις περιοχές που έχουν χαρακτηριστικά εναλλακτικών μορφών τουρισμού, πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία ιδιωτών, της τοπικής αυτοδιοίκησης, συνδυασμό αυτών κλπ. Η χρηματοδότηση των επενδύσεων πραγματοποιήθηκε ή εξ ολοκλήρου από τους φορείς που ανέλαβαν την δημιουργία της επένδυσης με αυτοχρηματοδότηση και το υπόλοιπο με επιχορήγηση που προέκυψε από την υπαγωγή σε προγράμματα ή Κανονισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή σε Εθνικούς Αναπτυξιακούς Νόμους που αφορούσαν τέτοιου είδους επενδύσεις.
- ❖ Η παραπάνω υποδομή είναι σχετικά επαρκής, κυρίως ποιοτικά, όχι όμως και ποσοτικά, λαμβανομένου υπόψη του μεγέθους της δυνητικής αγοράς και του γεγονότος ότι οι περισσότερες περιοχές της Ηπείρου πληρούν τις προϋποθέσεις περαιτέρω ανάπτυξης δραστηριοτήτων εναλλακτικών μορφών τουρισμού η ζήτηση των οποίων αυξάνεται σταθερά.
- ❖ Οι δραστηριότητες εναλλακτικών μορφών τουρισμού που ασκούνται στην Ήπειρο αφορούν κυρίως ορεινά χωριά, χώρους ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, παραδοσιακούς οικισμούς κλπ. Πολλές φορές μάλιστα ασκούνται συνδυασμοί ειδικών μορφών τουρισμού όπως αγροτουρισμός και ορειβατικός τουρισμός, οικολογικός, πολιτιστικός τουρισμός, τουρισμός περιπέτειας κλπ
- ❖ Το τουριστικό προϊόν της περιοχής που αφορά εναλλακτικές μορφές τουρισμού, με ελάχιστες εξαιρέσεις, δεν έχει προβληθεί επαρκώς.

Εξελίξεις στον τομέα του Εναλλακτικού Τουρισμού

Ο τουρισμός, ως κοινωνικό φαινόμενο, δεν είναι κάτι νέο, αλλά υπάρχει από την αρχαιότητα έως σήμερα για διάφορους λόγους :

- ❖ Οι αρχαίοι αθλητικοί αγώνες (Ολυμπιακοί, Νέμεα, Ίσθμια, κλπ.),
- ❖ Το προσκύνημα στους αρχαιοελληνικούς (και όχι μόνο) ιερούς τόπους (Μαντείο Δελφών, Ελευσίνα, Δωδώνη, Σαμοθράκη, Αίγυπτος, κλπ.),
- ❖ Οι περιηγήσεις - εξερευνήσεις (Παυσανίας, Νέαρχος, κλπ.),
- ❖ ο ιαματικός τουρισμός της Ρωμαϊκής εποχής («Θέρμες» των αυτοκρατόρων)
- ❖ τα θρησκευτικά προσκυνήματα στα μεσαιωνικά χρόνια (π.χ. Άγιοι Τόποι, Μέκκα),
- ❖ Η γνωριμία νέων τόπων (μετά την εξερεύνηση των «νέων» χωρών - Αμερική, Αυστραλία, Ινδία, κλπ.)
- ❖ Τα ρομαντικά ταξίδια του 18ου και 19ου αι. (ο περίφημος «Μεγάλος Γύρος» - “Grand Tour”) (Littlewood, 1990)
- ❖ Τα εξωτικά ταξίδια περιπέτειας κάθε είδους, στους ανακαλυφθέντες επίγειους παράδεισους απομακρυσμένων χωρών (π.χ. Belle Époque), (Littlewood, 1990)
- ❖ ο μαζικός τουρισμός του 20ου αι.

Ο όρος «μαζικός τουρισμός» σημαίνει τη φάση του φαινομένου του τουρισμού, του οποίου η αρχή μπορεί να χρονολογηθεί στις δεκαετίες 1920 και 1930 στις ΗΠΑ, στη δε Ευρώπη στις δεκαετίες 1950 και 1960 και που χαρακτηρίζεται από την επέκταση των πρακτικών και του πολιτισμού του τουρισμού σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας ώστε να μπορούν να παράγουν εισόδημα (Zarilli, 2011).

Σε αυτή τη φάση, ο τουρισμός δεν είναι πλέον το προνόμιο της αριστοκρατίας και της ανώτερης μεσαία τάξης, όπως την εποχή του “Grand Tour” και αργότερα της “Belle Époque”, αλλά γίνεται προσιτός για τους εργαζόμενους που απασχολούνται στους τομείς της μεταποίησης και των υπηρεσιών.

Ο ανωτέρω ορισμός παρατίθεται και στο Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2009), όπου ως «μαζικός» ορίζεται ο τουρισμός, που πληροί σωρευτικά τα παρακάτω:

απευθύνεται στο ευρύ τουριστικό κοινό, διαμορφώνεται και διεκπεραιώνεται με οργανωμένο τρόπο από τουριστικούς φορείς και επιχειρήσεις και συνδέεται με τις εκάστοτε κυρίαρχες μορφές του.

Οι λόγοι που συνετέλεσαν στην ανάπτυξη αυτή είναι πολλοί (Zarilli, 2011), όπως :

- ❖ Η γενικότερη οικονομική ανάπτυξη και, συνεπώς, μεγαλύτερη διαθεσιμότητα εισοδημάτων για τους εργαζόμενους, κατηγορίες που μέχρι τότε εξαιρούνταν από τα κυκλώματα τουριστών κυρίως για οικονομικούς λόγους
- ❖ Η υιοθέτηση του θεσμού της άδειας μετ' αποδοχών, και στη συνέχεια η ύπαρξη διαθεσιμότητας ελεύθερου χρόνου που πρέπει να χρησιμοποιείται σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες έξω από τον τόπο της συνήθους διαμονής
- ❖ Η μεγάλη ανάπτυξη των μεταφορών, και ιδίως των αυτοκινήτων, ως αποτέλεσμα των βελτιωμένων οικονομικών συνθηκών και των υποδομών
- ❖ Η ανάπτυξη της αστικοποίησης, με αποτέλεσμα την επικράτηση της επιθυμίας διαφυγής από τη ρουτίνα της καθημερινότητας της πόλης
- ❖ Η διάδοση των ιδεών και μοντέλων της αστικής κουλτούρας (μεταξύ αυτών και ο τουρισμός)

Το 1950 στην Ελλάδα, αναπτύχθηκε ο τουρισμός αρχικά ως παραθεριστικός, περιηγητικός και πολιτιστικός αφού δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη δημιουργία αντίστοιχων έργων υποδομής (ΞΕΝΙΑ) κοντά σε αξιόλογες ακτές και πολιτιστικά μνημεία.

Αυτές οι μορφές του τουρισμού συνέχισαν να αναπτύσσονται και το '60 από τον δημόσιο τομέα κυρίως όπως από τον Ε.Ο.Τ. Επίσης, έγιναν κάποια συμπληρωματικά έργα υποδομής για την ανάπτυξη του θεραπευτικού και ορεινού τουρισμού και αργότερα με διευκολύνσεις ελλιμενισμού και ανεφοδιασμού θαλαμηγών σκαφών σε υφιστάμενα λιμάνια για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού, ενώ ήδη είχαν αρχίσει οι κρουαζιέρες στα νησιά.

Την ίδια περίοδο ιδρύεται και η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης που έδωσε τη δυνατότητα ανάπτυξης του εκθεσιακού τουρισμού στη συμπρωτεύουσα. Επίσης η δημιουργία του καζίνο της Πάρνηθας και άλλων δύο στη Ρόδο και στην Κέρκυρα, προσέδωσε στην Αθήνα και στα δύο τουριστικά νησιά, τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα των φημισμένων θέρετρων της εποχής εκείνης.

Στην αρχή της δεκαετίας του '70 προγραμματίστηκαν μεγάλης κλίμακας προγράμματα πολλαπλών τουριστικών δραστηριοτήτων σε εκτάσεις ιδιοκτησίας του Ε.Ο.Τ. Αυτά τα προγράμματα τουριστικής ανάπτυξης, 15 τον αριθμό, αφορούσαν τις μαρίνες, τα υδροθεραπευτήρια και τα γήπεδα γκολφ.

Το 1975 και μετά, τα προγράμματα και τα αντίστοιχα έργα ειδικής τουριστικής υποδομής ανεστάλησαν και προωθήθηκε ο χιονοδρομικός τουρισμός με τη δημιουργία χιονοδρομικών κέντρων στον Παρνασσό και στη βόρεια Ελλάδα. Μετά το 1975 σημειώθηκε μια στροφή του τουρισμού προς τις πολιτιστικές και φυσικές αξίες. Από τον Ε.Ο.Τ. προωθούνται προγράμματα Μετατροπής Αγροτουρισμού από το Υπ. Γεωργίας. Ακόμη και η δημιουργία του θεσμικού πλαισίου για τα επαγγελματικά τουριστικά σκάφη.

Στη δεκαετία του '80 αρχίζει η εφαρμογή του Κοινωνικού τουρισμού, ως επιδοτούμενων από το κράτος διακοπών για τους χαμηλόμισθους και συνταξιούχους και επεκτείνεται η εφαρμογή του Αγροτουρισμού με χρηματοδότηση της Ε.Ο.Κ. Γίνεται επεξεργασία θεσμικών πλαισίων για τον Γυμνισμό, τη Χρονομεριστική Μίσθωση και τα Καζίνο, από τα οποία θεσπίζονται τα δύο πρώτα ως Νόμοι.

Επίσης προγραμματίζονται μαρίνες, χιονοδρομικά κέντρα και υδροθεραπευτήρια για την ανάπτυξη του θαλάσσιου, χειμερινού και θεραπευτικού τουρισμού. Επίσης, δίνονται κίνητρα για την ανάπτυξη του Αθλητικού, Θαλάσσιου και Συνεδριακού Τουρισμού. Τέλος, από το 1990 ο Θαλάσσιος Τουρισμός προωθείται σε προτεραιότητα με προγράμματα κατασκευής μαρίνων. Δίνονται κίνητρα στην ιδιωτική πρωτοβουλία για συνδυασμό ξενοδοχειακών συγκροτημάτων με μαρίνες, χιονοδρομικά κέντρα, συνεδριακά κέντρα, υδροθεραπευτήρια. Επίσης, συνεχίζεται η εφαρμογή του Κοινωνικού και Αγροτικού τουρισμού με πιο εντατικές προσπάθειες.

Η εμφάνιση νέων μορφών τουρισμού με εξειδικευμένο περιεχόμενο και στοχευμένο κοινό αποτελεί ένα φαινόμενο που παρατηρείται από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν μία νέα και ισχυρή τάση στην τουριστική αγορά, που δίνει την δυνατότητα στο σύγχρονο τουρίστα να καλύψει όχι μόνο τη διασκέδαση και την αναψυχή του αλλά και τα προσωπικά ειδικά του ενδιαφέροντα. Ο εναλλακτικός τουρισμός σχετίζεται άμεσα με το σύγχρονο τουρίστα και αναφέρεται σε ένα πλήθος επιμέρους μορφών τουρισμού όπου οι άνθρωποι αναζητούν ένα διαφορετικό τρόπο διακοπών ο οποίος συνδέεται με την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος καθώς και την αναζήτηση νέων αξιών και τρόπων ζωής, (Λαγός, 2005).

Τα κύρια χαρακτηριστικά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι η αναζήτηση της αυθεντικότητας και της επαφής με την φύση, η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς η προστασία του περιβάλλοντος και η μικρής κλίμακας ανάπτυξη που προέρχεται και οργανώνεται από τον τοπικό πληθυσμό ή τους τοπικούς φορείς και προσελκύει τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα

Κατά μία άλλη θεώρηση (Pires, 2002), ως εναλλακτικός τουρισμός θεωρείται ότι είναι όλες οι επιλογές τουρισμού που μοιράζονται κοινές διαφορές σε σύγκριση με τις συμβατικές μορφές του, που οφείλονται σε παράγοντες όπως :

- ❖ η τοποθεσία του τουριστικού προορισμού στο φυσικό περιβάλλον ή / και σε αγροτικές περιοχές,
- ❖ η ενεργός συμμετοχή (σωματική, ψυχική και συναισθηματική) του τουρίστα
- ❖ η δημιουργία κοινωνικο-οικονομικών οφελών για τους οικοδεσπότες και η εκτίμηση της πολιτιστικής τους ταυτότητας

Τάσεις, εξελίξεις και δεδομένα στη διεθνή, ευρωπαϊκή και ελληνική αγορά του εναλλακτικού τουρισμού

Βασικά χαρακτηριστικά - τάσεις - εξελίξεις του εναλλακτικού τουρισμού

Ο τουρισμός αποτελεί για την ελληνική οικονομία έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες ανάπτυξης και εισροής εσόδων. Η συνεισφορά του τουρισμού στο Α.Ε.Π. εκτιμήθηκε στο 16,2% για το 2009 το οποίο αντιστοιχεί σε €35δισ περίπου. Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, οι αφίξεις διεθνών τουριστών (εισερχόμενος τουρισμός) το 2007 ανήλθαν σε €17,52εκ παρουσιάζοντας αύξηση 9,23% σε σχέση με το 2006 ενώ για το 2008, καταγράφηκε πτώση στις αφίξεις 1%. Οι εισπράξεις από το σύνολο των τουριστικών επιχειρήσεων ανήλθαν το 2008 σε €11,66δισ έναντι €11,32 δισ το 2007 ενώ ο ρυθμός μεταβολής των εσόδων το 2008 σημείωσε αύξηση 3%. Η μέση κατά κεφαλή δαπάνη για το 2007 ανήλθε σε €743 ενώ η εκτίμηση για το 2008 κάνει λόγο για μικρή αύξηση με την δαπάνη να ανέρχεται σε €773. Λόγω και της διεθνούς οικονομικής ύφεσης, οι δαπάνες των τουριστών στην Ελλάδα το πρώτο εξάμηνο του 2009, μειώθηκαν, σύμφωνα με τα στοιχεία για το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, κατά 14,7% παρασύροντας τις καθαρές εισπράξεις για ταξιδιωτικές υπηρεσίες σε μείωση κατά €463εκ. Σε κάθε περίπτωση πάντως και αν αναλογιστεί κανείς και τον εγχώριο τουρισμό του οποίου τα αποτελέσματα δεν είναι καταγεγραμμένα με ακρίβεια, τότε η συνεισφορά του τουρισμού στην βιωσιμότητα της ελληνικής οικονομίας αποκτά ουσιαστικά μεγαλύτερη σημασία όχι μόνο σε ποσοτικό αλλά και σε ποιοτικό επίπεδο. Η ποιοτική παράμετρος συγκεκριμένα αφορά κυρίως στην ανατρεπτική επιρροή που ασκεί ο εγχώριος τουρισμός στο φαινόμενο της εποχικότητας που χαρακτηρίζει το ελληνικό τουριστικό προϊόν.

Προσεγγίζοντας κριτικά τα κύρια ιστορικά στάδια ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού γίνεται σαφές ότι βρίσκεται πλέον σε ένα στάδιο όπου η τουριστική παραγωγή παρουσιάζει στοιχεία «βιομηχανοποίησης», προερχόμενα κυρίως από τη στρατηγική επιλογή υιοθέτησης του προτύπου του μαζικού τουρισμού σε μεγάλο ποσοστό των τουριστικών προορισμών της χώρας. Το στάδιο αυτό ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και συνδέθηκε με τη σημαντική αύξηση των αφίξεων (που υπερβαίνουν πλέον τον συνολικό πληθυσμό της χώρας), κυρίως μέσω πτήσεων charter. Αυτό οδήγησε στην τυποποίηση και σε μεγάλο βαθμό ομογενοποίηση της τουριστικής προσφοράς, στην προσπάθειά της να προσαρμοστεί στα χαρακτηριστικά και τις απαιτήσεις της ζήτησης.

Η ομογενοποίηση αυτή δεν επέτρεψε τη διαφοροποίηση του προσφερόμενου προϊόντος, με αποτέλεσμα το εθνικό τουριστικό προϊόν να αντιμετωπίζεται ευθέως ανταγωνιστικά με το αντίστοιχο προϊόν γειτονικών προορισμών, με σαφώς μικρότερη τουριστική εμπειρία. Γίνονται έτσι εμφανείς οι αρνητικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις από τη μη οργανωμένη-συντονισμένη ανάπτυξη του τουρισμού, ενώ η διέξοδος αναζητείται σε σποραδικές, στην πλειοψηφία τους, προσπάθειες ανάπτυξης εξειδικευμένων τουριστικών προϊόντων, όπως οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Τσάρτας, 2010).

Όμως ο ελληνικός τουρισμός, πέρα από τις κλασσικές-δομικές του αδυναμίες και τα προβλήματα που εδώ και δεκαετίες δεν έχει καταφέρει να επιλύσει, βρίσκεται σήμερα αντιμέτωπος με τις ιδιαίτερα αρνητικές συγκυρίες που επικρατούν διεθνώς. Οι συγκυρίες αυτές αναμένεται να επηρεάσουν τις επιδόσεις του ελληνικού τουρισμού και των ελληνικών τουριστικών επιχειρήσεων σε βάθος χρόνου, ο οποίος δεν είναι εύκολα προσδιορίσιμος με τα σημερινά δεδομένα.

Μια διαχρονική αδυναμία του τουριστικού προϊόντος της Ελλάδας είναι η γεωγραφική ανισοκατανομή των τουριστικών υποδομών και της τουριστικής προσφοράς στο εσωτερικό της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, και εξετάζοντας την παράμετρο της κατανομής των ξενοδοχειακών μονάδων σε διάφορες περιοχές, εύκολα γίνεται αντιληπτή η έντονη συγκέντρωση της ξενοδοχειακής προσφοράς σε κάποιες περιοχές (π.χ. Κρήτη, Μακεδονία, Δωδεκάνησα κ.ά.) και αντίστροφα η περιορισμένη παρουσία της σε άλλες (π.χ. Θράκη, Ήπειρος κ.ά.). Πρέπει να αναφερθεί ότι η γεωγραφική ανισοκατανομή στην περίπτωση της τουριστικής προσφοράς δεν εντοπίζεται μόνον σε επίπεδο περιοχών - περιφερειών αλλά και στο εσωτερικό περιοχών ή ακόμη και νομών.

Η γεωγραφική ανισοκατανομή της τουριστικής προσφοράς οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και τροφοδοτεί με τη σειρά της την άνιση κατανομή των τουριστικών ροών προς τις διάφορες περιοχές της χώρας. Έτσι, η τουριστική ζήτηση μονοπωλείται από συγκεκριμένες Περιφέρειες (π.χ. Κρήτη, Νότιο Αιγαίο) εις βάρος άλλων (π.χ. Ήπειρος, Δυτική Μακεδονία). Τα δεδομένα αυτά επηρεάζουν άμεσα τόσο την ανταγωνιστικότητα όσο και την αποτελεσματικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.

Η θέση του ελληνικού Τουριστικού Προϊόντος στα πλαίσια του Διεθνούς Ανταγωνισμού

Όπως είναι γνωστό το τουριστικό προϊόν είναι ένα σύνθετο προϊόν, που συντίθεται από μείγμα υλικών αγαθών (π.χ. φαγητά, ποτά), άυλων υπηρεσιών (π.χ. διαμονή σε ξενοδοχείο,

ψυχαγωγία των τουριστών, μεταφορά των τουριστών), αλλά και φυσικών στοιχείων (ήλιος, θάλασσα, κλιματολογικές συνθήκες, θέλγητρα κλπ.), που καταναλώνονται ή χρησιμοποιούνται σε ποικίλους βαθμούς από τους τουρίστες (Λαγός 2005:82). Το τουριστικό προϊόν είναι το αποτέλεσμα της παραγωγικής διαδικασίας και το ζητούμενο προς κατανάλωση από τους τουρίστες. Η παραγωγή του συντελείται από «παραγωγούς» και απαιτεί τον συνδυασμό των διαφόρων συντελεστών παραγωγής - κεφάλαιο, εργασία και τουριστικοί πόροι - όπως συμβαίνει με την παραγωγή κάθε προϊόντος (Bull 2002:23-25).

Τα χαρακτηριστικά του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, τα οποία καθορίζουν και το επίπεδο ανταγωνιστικότητας είναι :

- ❖ Το βασικό κίνητρο του ταξιδιού προς την Ελλάδα που εξακολουθεί να παραμένει "ο ήλιος και η θάλασσα" (sunlust). Αυτό σημαίνει, ότι το ελληνικό τουριστικό προϊόν παραμένει τυπικά "μεσογειακό" και δεν έχει επιτύχει ακόμη να διαφοροποιηθεί, ώστε να αμβλύνει την εξάρτησή του από τον οργανωμένο παραθεριστικό τουρισμό και να επιμηκύνει την περίοδο ζήτησής του.
- ❖ Η εξάρτηση από τον οργανωμένο παραθεριστικό τουρισμό, που χαρακτηρίζεται από χαμηλή τιμή πακέτου και χαμηλή συναλλαγματική απόδοση για τη χώρα - προορισμό, και καθοριστική συγκέντρωση της ζήτησης στο χρόνο (υψηλή εποχικότητα) και στο χώρο (προορισμοί καθίστανται μόνο οι περιοχές που δέχονται ναυλωμένες πτήσεις).
- ❖ Οι ελλείψεις στην γενική υποδομή και τις μεταφορές (κυρίως περιφερειακά αεροδρόμια, αλλά και οδικό δίκτυο, λιμάνια, κατάσταση σιδηροδρόμων, ακτοπλοΐας, ανυπαρξία αερομεταφορέα για ναυλωμένες πτήσεις κ.λ.π.).

Η θέση της Ελλάδας στις διεθνείς αγορές τουρισμού έχει επηρεαστεί άμεσα από τα κίνητρα των αλλοδαπών κυρίως τουριστών. Στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1950-1960) τα κίνητρα ενίσχυαν το πρότυπο του "wanderlust" (ταξίδια με στόχο την περιήγηση και τη γνωριμία με νέους τόπους και πολιτισμούς). Στη συνέχεια, η ταχύτατη στροφή της ζήτησης προς τις διακοπές του καλοκαιριού επέβαλε το πρότυπο του «sun lust» (ταξίδια με στόχο την αναζήτηση του ήλιου και της ξεκούρασης). Αυτό επέτρεψε τη σταδιακή επικράτηση ενός τύπου ζήτησης που οι τουρίστες επιλέγουν πλέον με βάση το κίνητρο του τουρισμού των διακοπών του καλοκαιριού και όχι τις ιδιαιτερότητες του κάθε τουριστικού προορισμού. Η αλλαγή αυτή δεν ακυρώνει την πολιτιστική διάσταση των κινήτρων του πολιτισμού για τα ταξίδια προς την Ελλάδα, αλλά σταδιακά, και ιδιαίτερα μετά το 1980, διαμορφώνει μια περισσότερο σύνθετη εικόνα της

Ελλάδα ως χώρας διακοπών με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά προσφοράς τα 4S (sun, sand, sea, sex) και το πρότυπο “sun lust”. Έτσι, η Ελλάδα κατατάσσεται σε μια ευρύτερη ομάδα χωρών που μαζί με Ισπανία, Πορτογαλία, Κύπρος, Τυνησία, Τουρκία κ.α ανήκουν στις «περιφέρειες της απόλαυσης και της ψυχαγωγίας» και προσφέρουν προϊόντα στη μορφή «πακέτου» (Package tour) με παρόμοια χαρακτηριστικά, αυτά του «τουρισμού διακοπών». Είναι προφανές, ότι στην περίπτωση αυτή η προσφορά των υποδομών και υπηρεσιών της να προσανατολίζεται στη ζήτηση για ταξίδια διακοπών και να διαμορφώνει σχετικά γρήγορα και μια ανάλογη εικόνα του «προϊόντος» Ελλάδα. Σε αυτό, συνέβαλαν τόσο το φυσικό και δομημένο περιβάλλον, όσο και η πολιτική των μεγάλων ταξιδιωτικών γραφείων (tour operators) στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Κυρίαρχο χαρακτηριστικό αυτού του προτύπου τουριστικής ανάπτυξης αποτελεί η άμεση εξάρτηση των χωρών που αναπτύσσουν το συγκεκριμένο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης από τις χώρες αποστολής τουριστών.

Σήμερα, αυτό το μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης βρίσκεται σε κρίση. Η θεωρία του κύκλου ζωής (Butler, 1980) μπορεί να χρησιμεύσει ως ένα ερμηνευτικό εργαλείο της κρίσης αυτής και να επιβεβαιώσει τη λογική της αναπτυξιακής διαδικασίας. Στο πλαίσιο αυτής της θεωρίας, ο κύκλος ζωής του τουριστικού προϊόντος (μοντέλο των 4S) φαίνεται να ανταποκρίνεται συχνά στην ανάπτυξή του και στον εκδημοκρατισμό των διακοπών, όπου η τουριστική ζήτηση απευθύνεται σε όλο και χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα. Η σχετική ζήτηση υπήρξε αυξητική για ένα μεγάλο αριθμό ετών. Ως εκ τούτου, μία μαζική τουριστική προσφορά αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς προκειμένου να ικανοποιήσει την συνεχώς αυξανόμενη τουριστική ζήτηση. Αποτέλεσμα αυτού είναι η δημιουργία μιας τουριστικής ανάπτυξης με ταχύτατους ρυθμούς, εστιασμένης σε συγκεκριμένους τουριστικούς προορισμούς, που στο στάδιο της ωριμότητας (κατά Butler) ο σχετικός ρυθμός σταματά. Στο στάδιο αυτό, το τουριστικό προϊόν προσφέρεται σε μεγάλα πληθυσμιακά στρώματα. Η προσπάθεια να διαμορφωθεί μία νέα τουριστική ζήτηση θα πρέπει να στηρίζεται σε αυξημένα επενδυτικά κεφάλαια, εφόσον είναι γνωστή η υφισταμένη δομή μιας νέας ζήτησης που θα προέρχεται από άτομα χαμηλού εισοδηματικού επιπέδου. Όμως, το μοντέλο μιας σταθερής τουριστικής ανάπτυξης δεν μπορεί να διατηρηθεί μακροχρόνια, καθότι στο τέλος του κύκλου ζωής του τουριστικού προϊόντος των 4S παρατηρείται μία τάση για άνοδο των τιμών, η οποία εξαρτάται από τον βαθμό ανοίγματος της χώρας στο διεθνοποιημένο / παγκοσμιοποιημένο οικονομικό σύστημα και το στάδιο της οικονομικής της ανάπτυξης. Πρόσθετοι παράγοντες που επιδρούν στην αναπτυξιακή αυτή λογική, είναι το κόστος των εργατικών χεριών, οι τουριστικοί πόροι και κόστος συντήρησής τους, το κόστος της γης και οι μαζικές εισαγωγές τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών, η χρήση των ναυλωμένων πτήσεων

(charters) και τα χαμηλού κόστους καταλύματα. Ως εκ τούτου, η διαφορά των τιμών μεταξύ χωρών προέλευσης και χωρών υποδοχής εξαφανίζεται σταδιακά, ενώ το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν γίνεται ακριβότερο και χαμηλότερης ποιότητας.

Στην περίπτωση της προβληματικής παραγωγής των τουριστικών υπηρεσιών η αύξηση της παραγωγικότητας των τουριστικών υπηρεσιών είναι εξαιρετικά δύσκολη, εξαιρουμένων κάποιων μεταφορικών υπηρεσιών. Αυτή η παραγωγικότητα, αυξάνεται με αργούς ρυθμούς και επικεντρώνεται σε μία αύξηση του κόστους του εργατικού δυναμικού που αυξάνει τις τιμές του τουριστικού προϊόντος. Ουσιαστικά, σε αυτή την διαδικασία, το μοντέλο των 4S του μαζικού τουρισμού όχι μόνον διαμορφώνει ένα υψηλότερο κόστος από ότι προηγουμένως, αλλά βαθμιαία η ποιότητά του χειροτερεύει. Ως εκ τούτου, διαμορφώνεται μία κατάσταση κορεσμού και παρακμής, με αποτέλεσμα την απαρχή της κρίσης που μπορεί να συνδυαστεί με την κρίση του «μοντέλου των 4S». Η Ελλάδα είναι μία χώρα υποδοχής τουριστών που γνωρίζει την παρακμή του μοντέλου των 4S και του προτύπου “sun lust” και θα έπρεπε να προσανατολίζεται χρόνια πριν σε μία μετατροπή / διαφοροποίηση / εμπλουτισμό του τουριστικού της προϊόντος.

Το υφιστάμενο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης βασίστηκε στον μαζικό οργανωμένο τουρισμό και σε ένα τύπο κατανάλωση επικεντρωμένο στον μιμητισμό. Η ομοιομορφία αυτού του προτύπου τουριστικής ανάπτυξης αφήνει ελάχιστα περιθώρια σε μία εξατομίκευση των συμπεριφορών αλλά και των προτιμήσεων και επιθυμιών των δυνητικών τουριστών. Ο παράκτιος παραθεριστικός τουρισμός, ως παραδοσιακό πρότυπο ανάπτυξης, δεν μπορεί να ικανοποιήσει πλέον τις νέες απαιτήσεις της τουριστικής πελατείας. Αυτό το αποδεικνύει η βραδεία αύξηση του αριθμού των τουριστών στις Μεσογειακές χώρες, καθώς και οι χαμηλές πληρότητες των ξενοδοχειακών καταλυμάτων.

Στην περίπτωση μίας δομικού τύπου κρίσης, η οποία είναι απόρροια οικονομικών κυρίως συγκυριών, προτείνεται η αναζήτηση ενός νέου μακροχρόνιου προτύπου τουριστικής ανάπτυξης, όπου κυριαρχεί η ανάδειξη της ποιότητας έναντι της ποσότητας και η διαφοροποίηση έναντι της ομογενοποίησης. Έτσι, σε αντιπαράθεση με το υφιστάμενο πρότυπο “sun lust” με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της τουριστικής προσφοράς των 4S, προτείνεται ένα νέο διαφοροποιημένο μοντέλο που η τουριστική προσφορά να έχει νέα χαρακτηριστικά. Το μοντέλο αυτό θα πρέπει να απορρέει από τις ίδιες αναζητήσεις του τουρίστα και το τουριστικό προϊόν της χωρικής ενότητας υποδοχής τουριστών και να επικεντρώνεται στις ακόλουθες τέσσερις μεταβλητές που συγκροτούν και τα νέα χαρακτηριστικά της τουριστικής προσφοράς των 4E (Cuvelier et al., 1994, Deprest 1997, Morucc1 2003, Βαρβαρέσος 2009):

- ❖ Το περιβάλλον και καθαρή φύση (Environment and clean nature).
- ❖ Τον εκπαιδευτικό τουρισμό, τον πολιτισμό και την ιστορία (Educational tourism, culture and history).
- ❖ Τα μεγάλα γεγονότα (Events and mega events).
- ❖ Την διασκέδαση και την ψυχαγωγία (Entertainment and fun).

Το προτεινόμενο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης αποτελεί πλέον μία κύρια στρατηγική για έναν μεγάλο αριθμό χωρών προκειμένου να έχουν πρόσβαση στον «νέο τουρισμό». Η ουσιαστική διαφορά σε σχέση με το προηγούμενο μοντέλο, βρίσκεται στη γενικότερη αντίληψη που διαμορφώνεται αναφορικά με τον τουρισμό σε μία χώρα υποδοχής. Ο τουρισμός χαρακτηρίζεται βιομηχανία και συχνά ως βαριά βιομηχανία και ως εκ τούτου φαίνεται να απαιτεί έναν υψηλό βαθμό σχεδιασμού. Έτσι, μία διαδικασία αντικατάστασης του ενός μοντέλου από το άλλο, είναι μια αναγκαιότητα που επιβάλλεται εκ των πραγμάτων και η οποία είναι μια νέα αναδυόμενη τουριστική πραγματικότητα. Στο πλαίσιο αυτό, το προτεινόμενο πρότυπο χρειάζεται περαιτέρω εξειδίκευση στη βάση των τεσσάρων αυτών μεταβλητών- χαρακτηριστικών της τουριστικής προσφοράς για να δομηθεί η νέα τουριστική ανάπτυξη με βιομηχανικό προσανατολισμό και με αειφόρο διάσταση. Αυτό απαιτεί την αναδιάρθρωση των χαρακτηριστικών της τουριστικής προσφοράς προς μια νέα κατεύθυνση εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος και διαφοροποίησης της τουριστικής προσφοράς. Ο επαναπροσδιορισμός της τουριστικής πολιτικής πρέπει να στηρίζεται σε ένα πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης που να σέβεται τον άνθρωπο, το περιβάλλον, να διαφυλάσσει τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά και να εξυπηρετεί τους στόχους της ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας.

Είναι προφανές ότι το νέο αυτό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης καθιστά αναγκαίους τους θεσμικούς μετασχηματισμούς (π.χ. δικτυακή οργάνωση τουριστικών επιχειρήσεων, τις εικονικές τουριστικές επιχειρήσεις, το ηλεκτρονικό εμπόριο στον τουρισμό, την ηλεκτρονική διακυβέρνηση) που ευνοεί την τουριστική επιχειρηματικότητα και βελτιώνει μακροπρόθεσμα της ανταγωνιστικότητα της τουριστικής βιομηχανίας. Στο πλαίσιο αυτό απαιτείται μια εξειδικευμένη τουριστική πολιτική «μετάβασης» που να αποτελεί ένα σύνθετο "πλέγμα" όλων των επιμέρους πολιτικών του κεντρικού κράτους με περιφερειακή διάσταση. Αυτό οδηγεί στην θεώρηση ότι ο τουρισμός από άποψη παραγωγής είναι ένα σύνθετο οικονομικοκοινωνικό φαινόμενο που εκφράζεται ως μια ετησίως ιδιαιτέρα διαμορφούμενη ιδιωτική κατανάλωση στην ελληνική οικονομία. Λογική συνέπεια της οικονομικής φύσης του τουριστικού φαινομένου είναι μια σύνθετου τύπου πολιτική, ως σωρευτική πολιτική όλων σχεδόν των επιμέρους πολιτικών για να

αναπτύξουν και να ρυθμίσουν την παραγωγή και διάθεση της τουριστικής κατανάλωσης (Ζαχαράτος 2000:41).

Η κρίση του ελληνικού τουρισμού για περισσότερο από μία δεκαετία, έχει κάνει συνειδητή, σε μεγάλο αριθμό παραγωγών του τουριστικού προϊόντος, αλλά και των εμπλεκόμενων φορέων, την ανάγκη μετατροπής του ελληνικού τουριστικού προτύπου με τα χαρακτηριστικά των 4S σε ενδογενή ολοκληρωμένη τουριστική ανάπτυξη στη βάση των νέων χαρακτηριστικών της προσφοράς των 4E που προσδιορίζουν το υπόβαθρο της νέας τουριστικής ανάπτυξης. Συνεπώς είναι ανάγκη οι στόχοι της τουριστικής πολιτικής να επαναπροσδιοριστούν σε τέτοια κατεύθυνση ώστε η χώρα μας να αντιμετωπίσει τις σύγχρονες προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης των οικονομιών, να εκμεταλλευτεί το συγκριτικό πλεονέκτημα που διαθέτει σε σχέση με τις άλλες μεσογειακές χώρες και να αναβαθμίσει την τουριστική της υποδομή και ανωδομή για να προσελκύσει τουρίστες υψηλής εισοδηματικής στάθμης.

Βασική προϋπόθεση της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος αποτελεί ο εμπλουτισμός του με προϊόντα και υπηρεσίες τα οποία θα πείσουν τους καταναλωτές ότι η σχέση «αξίας με τιμή» (value for money). Είναι σωστή αλλά και ανταγωνιστική σε μια περίοδο όπου ο μέσος τουρίστας είναι πολύ καλά πληροφορημένος και συνήθως έμπειρος. Είναι άλλωστε αρκετές οι έρευνες οι οποίες έχουν γίνει σχετικά με την ανταγωνιστικότητα του προϊόντος της χώρας μας και αναδεικνύουν προβλήματα τιμολόγησης, παρεχόμενων υπηρεσιών, υποδομών (άμεσα και έμμεσα τουριστικών), περιβάλλοντος, ποικιλίας προσφερόμενων προϊόντων, ανθρώπινου δυναμικού κλπ. Η ανάπτυξη των Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών, στην πλειοψηφία τους υπάρχουν ως προϊόντα και στη χώρα μας.

Η πορεία της ανάπτυξής τους στη χώρα αντιμετώπισε πολλές αμφισβητήσεις και μόνο την τελευταία 15ετία, όταν πλέον η διεθνής εμπειρία αλλά και η ζήτηση ανέδειξαν τη σημασία τους, αναπτύχθηκαν και στη χώρα μας. Δύο καθοριστικοί παράγοντες οι οποίοι συνέβαλαν προς αυτή την κατεύθυνση είναι ότι στο πλαίσιο της τουριστικής πολιτικής οι αρχές της βιωσιμότητας σχετίζονται άμεσα, σε τοπικό κυρίως επίπεδο, με την ανάπτυξη αυτών των προϊόντων καθώς και ότι η χώρα μας διαθέτει και διαθέτει ένα εντυπωσιακό πλούτο πόρων, ικανών να αποτελέσουν τη βάση για μιας συγκροτημένης δυναμικής προσφοράς. Αναφορικά με τους ανταγωνιστές μας (κυρίως στην Ευρώπη και ειδικότερα στη Μεσόγειο) η Ελλάδα παρουσίασε υστέρηση στην ανάπτυξη αυτών των προϊόντων.

Οι κυριότεροι παράγοντες οι οποίοι συνέβαλαν στην ανάπτυξη των Ειδικών και Εναλλακτικών μορφών στη χώρα μας

1. Η αμφισβήτηση του κυρίαρχου προτύπου ανάπτυξης

Στην περίοδο μετά το 1980 πληθαίνουν οι επιστημονικές αμφισβητήσεις του κυρίαρχου προτύπου τουριστικής ανάπτυξης (Οργανωμένος Μαζικός Τουρισμός) όπως αυτός υιοθετήθηκε και αναπτύχθηκε στη χώρα. Εκτός των επιπτώσεων αυτού του τύπου ανάπτυξης στην κοινωνία και τον πολιτισμό, έντονη είναι η αμφισβήτηση του ουσιαστικού οφέλους που υπάρχει από την ανάπτυξή του στην οικονομία (Krippendorf 1987, Fountain K et al 1989, Weiler & Hall 1992, SmithVand Eadington 1992, Τσάρτας 1996, ΣΕΤΕ 2004). Ο προβληματισμός σχετικά με οικονομικά οφέλη συνδέεται τόσο με την πολιτική των tour operators όσο και με αυτή του κράτους η οποία οδήγησε μεγάλο αριθμό ατόμων προς τον οργανωμένο τουρισμό, χωρίς όμως να μπορούν ανάλογα να αυξηθούν και τα περιθώρια κέρδους στις τουριστικές περιοχές. Ο εμπλουτισμός αυτού του τύπου ανάπτυξης με προϊόντα των Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού (EEMT) θεωρήθηκε ότι θα συμβάλει στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα αυτού του προτύπου.

2. Η πολιτική διεθνών οργανισμών και της Ε.Ε.

Ήδη από το 1970 αλλά κυρίως μετά το 1980, πολλοί είναι οι διεθνείς οργανισμοί (Ηνωμένα Έθνη, ΠΟΤ, ΟΟΣΑ) οι οποίοι επισημαίνουν την ανάγκη στροφής από το Μαζικό τουρισμό σε πρότυπα περισσότερο βιώσιμα και ενταγμένα στην τοπική οικονομική, πολιτισμική, περιβαλλοντική και κοινωνική κλίμακα. Καθοριστική ήταν σε αυτό το πλαίσιο για την Ελλάδα η πολιτική της Ε.Ε. η οποία με διάφορες δράσεις, πολιτικές και χρηματοδοτήσεις ενισχύει άμεσα και έμμεσα την ανάπτυξη των EEMT στα κράτη- μέλη - π.χ. Αγροτουρισμός, Φυσιολατρικός Οικοτουρισμός, Πολιτιστικός. Κοινή συνισταμένη αυτών των πολιτικών είναι η εκτίμηση ότι πρόκειται για προϊόντα τα οποία συμβάλουν στη βιωσιμότητα, την τοπική ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος, ενώ παράλληλα ανταποκρίνονται στις αλλαγές των κινήτρων των τουριστών.

3. Ο προβληματισμός για τις επιπτώσεις της Τουριστικής Ανάπτυξης στο περιβάλλον

Ο οργανωμένος τουρισμός, κυρίως λόγω της μαζικότητάς του αλλά και της συχνής χρήσης του φυσικού περιβάλλοντος ως απλού υποδοχέα των υποδομών, θεωρήθηκε ως βασική αιτία πολλών δυσμενών περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Το θέμα αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία σε χώρες όπως η Ελλάδα, όπου ο σχεδιασμός, ο προγραμματισμός και η διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης σε ζητήματα περιβάλλοντος υστερούσαν και υστερούν σε σύγκριση με πολλούς από

τους ανταγωνιστές μας. Επιπλέον η χώρα μας διαθέτει πολλούς και εξαιρετικά πλούσιους φυσικούς περιβαλλοντικούς πόρους, γεγονός το οποίο επιβάλλει την ανάπτυξη τουριστικών προτύπων τα οποία θα τους σέβονται και θα τους αναδεικνύουν προς όφελος του τουριστικού μας προϊόντος. Η μεγάλη πλειοψηφία των ΕΕΜΤ - ιδιαίτερα οι εναλλακτικές μορφές-θεωρήθηκαν - όχι τυχαία ένας ισόρροπος και ποιοτικός τρόπος ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο με παράλληλη προστασία του περιβάλλοντος.

4. Οι αλλαγές στα κίνητρα των τουριστών

Καταγράφεται, ιδιαίτερα μετά το 1980, μια σαφής αλλαγή στα κίνητρα των τουριστών. Από την αναζήτηση οργανωμένων και συχνά παθητικών - αναφορικά με τις δραστηριότητες - διακοπών, οι τουρίστες στρέφονται σε ταξίδια περισσότερο αυτόνομα και με αναζήτηση παράλληλων δραστηριοτήτων (άθληση, περιήγηση, εκπαίδευση, φυσική και υγιεινή ζωή) στη διάρκεια των διακοπών. Καθοριστικές προς αυτή την αλλαγή από τον τουρίστα ο οποίος ταξιδεύει με ένα κυρίως κυρίαρχο κίνητρο προς έναν τουρίστα «πολυκίνητρικό» ήταν δύο εξελίξεις: η ανάδειξη του περιβάλλοντος ως ιδιαίτερης σημασίας παράγοντα στις επιλογές της ζήτησης και η αύξηση του αριθμού των ταξιδιών - κυρίως μικρής διάρκειας - σε ετήσια βάση. Παρατηρούμε άρα μια δυναμική αύξηση της ζήτησης τόσο για αυτόνομα εξειδικευμένα ταξίδια των ΕΕΜΤ, όσο και για ταξίδια και δραστηριότητες αυτού του τύπου τα οποία συνδυάζονται με τον Οργανωμένο Μαζικό Τουρισμό Διακοπών.

5. Η σταδιακή ανάπτυξη ενός σημαντικού αριθμού - κυρίως μεσόγειων προορισμών- των ΕΕΜΤ

Η πολιτική της Ε.Ε. σε συνδυασμό με την πίεση πολλών τοπικών φορέων (ΟΤΑ, Αναπτυξιακών εταιριών, νέων επενδυτών) αναδεικνύει σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα - με αρχή τη δεκαετία του '70- πολλούς προορισμούς και επιχειρήσεις μιας «άλλης» Ελλάδας των ΕΕΜΤ. Χωρίς να υπάρχει μια συστηματική πολιτική και προβολή και με τη ζήτηση να αφορά αρχικά και κατά κύριο λόγο τους ημεδαπούς τουρίστες, διαμορφώνεται - κυρίως σε μεσόγειες περιοχές - ένας σημαντικός αριθμός προορισμών οι οποίοι παρέχουν υποδομές, υπηρεσίες, και δραστηριότητες αγροτουρισμού, οικοτουρισμού, χιονοδρομίας, συνεδρίων, φυσιολατρικού τουρισμού, θρησκευτικού, πολιτιστικού, περιπέτειας, αθλητικού, θαλάσσιου κλπ. Η τοπική διάσταση αυτής της ανάπτυξης είναι βασικό χαρακτηριστικό της, ενώ η δυναμική παρουσία του internet στη ζήτηση και την προσφορά μετά το 1990 συνέβαλε καθοριστικά στην επέκταση αυτού του προτύπου ανάπτυξης και σε περιοχές με οργανωμένο τουρισμό διακοπών του καλοκαιριού (ως συμπληρωματική ή αυτόνομη προσφερόμενη δραστηριότητα).

Παράμετροι ενίσχυσης της συμβολής των ΕΕΜΤ στην ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού Τουριστικού προϊόντος

Υπάρχουν κάποια δεδομένα αλλά και κάποιες αναγκαίες πολιτικές οι οποίες θα πρέπει με συνέπεια να εφαρμοσθούν ώστε να συμβάλουν οι ΕΕΜΤ - όπως με βάση τα στοιχεία εκτιμάται ότι μπορούν - στην αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό του τουριστικού προϊόντος της χώρας.

Συγκεκριμένα:

1. Υψηλή ποιότητα πόρων και σημαντικός αριθμός υποδομών και υπηρεσιών σε πολλές από τις ΕΕΜΤ, οι οποίες αναπτύχθηκαν στη χώρα. Η χώρα διαθέτει σημαντικούς σε αριθμό και πλούσιους σε ποικιλία πόρους ώστε να αναπτυχθούν ακόμη περισσότερο πολλές από τις ΕΕΜΤ που λειτουργούν στη χώρα αλλά και κάποιες με μικρότερη παρουσία π.χ. περιπέτειας, παρατήρηση πουλιών, σπηλαιολογικός κ.α. Τουριστικοί Πόροι της Ελλάδας

1. Η Ελλάδα διαθέτει ένα σημαντικό αριθμό (73) επισκέψιμων Κάστρων, κυρίως από τη Βυζαντινή εποχή και την Ενετοκρατία, με ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική και ιστορία. Η γεωγραφική διασπορά αναδεικνύει την Πελοπόννησο, την Κρήτη και την Ήπειρο ως τις περιοχές με τα περισσότερα κάστρα

2. Υψηλής ποιότητας είναι και οι Παραδοσιακοί Οικισμοί που διαθέτει η χώρα. Οι σημαντικότεροι από αυτούς, οι οποίοι προσελκύουν και το τουριστικό ενδιαφέρον πολλών τουριστών είναι 160. Οι χαρακτηρισμένοι ως προστατευόμενοι Παραδοσιακοί Οικισμοί Υψηλής ή Σημαντικής Προστασίας σύμφωνα με μια Μελέτη του ΤΕΕ ήταν 616 το 1974. Η γεωγραφική τους διασπορά αναδεικνύει κυρίως τα νησιά του Αιγαίου, την Πελοπόννησο και την Αν. Μακεδονία και Θράκη ως τις περιφέρειες με το μεγαλύτερο αριθμό παραδοσιακών οικισμών τουριστικής και πολιτιστικής σημασίας.

3. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ένας ιδιαίτερα πλούσιος - και συχνά λησμονημένος - για τη χώρα μας, αλλά και πολυσύνθετος αναφορικά με τη συγκρότησή του, πόρος: το τοπίο. Πρόκειται για πόρο άρρηκτα συνδεδεμένο με πολλούς από τους πόρους του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος που διαθέτει η χώρα και αποτελούν αιτία για ταξίδι - τόσο Τουρισμού Διακοπών, όσο και Ειδικού και Εναλλακτικού Τουρισμού.

Το αγροτουριστικό προϊόν της Ελλάδας παρουσιάζει ιδιαίτερα θετικά χαρακτηριστικά σε σχέση με το αντίστοιχο των ευρωπαϊκών χωρών. Βασικά γνωρίσματα αποτελούν η κοινωνική διάστασή του και το χαμηλό επιχειρησιακό επίπεδο των αγροτών συγκριτικά με αυτό της Ευρώπης.

Παρατηρούμε ότι οι υποδομές που λειτουργούν ως φάρμες- αγροκτήματα είναι σχετικά λίγες, αντίθετα με τον οινοτουρισμό όπου υπάρχει αρκετά μεγάλη γεωγραφική διασπορά των οينوποιείων σε όλη τη χώρα με κύριες περιοχές συγκέντρωσης την Μακεδονία, το νομό Κυκλάδων και την βόρεια Πελοπόννησο, την Μαγνησία και την Εύβοια.

Όσον αφορά στα χιονοδρομικά κέντρα, ο αριθμός τους είναι επαρκής. Αξίζει να σημειωθεί, όμως, ότι αντιμετωπίζουν προβλήματα στο οδικό δίκτυο που δυσκολεύουν την μετακίνηση επισκεπτών από και προς αυτά, στην εξειδίκευση του προσωπικού κ.α.

Από τις δεκαετίες του '60 και του '70 οπότε η χώρα διέθετε ελάχιστες αίθουσες συνεδρίων και αυτοδύναμα συνεδριακά κέντρα φτάνουμε στην τελευταία δεκαετία όπου ο αριθμός των ξενοδοχείων που διαθέτουν αίθουσες συνεδρίων υψηλών προδιαγραφών αλλά και τα μικρά και μεγάλα αυτοδύναμα συνεδριακά κέντρα αυξάνονται αλματωδώς σε όλη τη χώρα ενώ παράλληλα αυξάνεται και η ζήτηση για συνέδρια διαφόρων τύπων. Συγκεκριμένα το 2007 λειτουργούσαν στη χώρα 74 Συνεδριακά Κέντρα με 246 αίθουσες και 419 ξενοδοχεία με 1324 αίθουσες. Τα παγκόσμια συνέδρια διεθνούς εμβέλειας υπερδιπλασιάστηκαν στη δεκαετία 1996-2005 (από 44 έγιναν 94), αλλά και πάλι η Ελλάδα βρίσκεται στην 22η θέση της παγκόσμιας κατάταξης. Το μεγαλύτερο ποσοστό των αιθουσών βρίσκεται στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη) και στις πλέον αναπτυγμένες τουριστικές περιοχές (Ρόδος, Κέρκυρα, Χαλκιδική), κυρίως νησιωτικές και παραθαλάσσιες, της χώρας. Ιδιαίτερα θετική είναι η συμβολή των συνεδρίων στην άμβλυνση των προβλημάτων εποχικότητας που χαρακτηρίζουν τον ελληνικό τουρισμό. Σε κάθε περίπτωση ο Συνεδριακός Τουρισμός, παρά την προνομιακή θέση της χώρας μας ως προορισμού διεθνούς εμβέλειας, έχει ακόμα προβλήματα θεσμικού πλαισίου και υποδομών (λείπουν μεγάλα αυτοδύναμα συνεδριακά κέντρα), τα οποία αποτελούν τροχοπέδη στην περαιτέρω ανάπτυξη ενός κλάδου με πολυδύναμες αναπτυξιακές και οικονομικές προοπτικές για τη χώρα.

Σημαντική επίσης είναι η ανάπτυξη σε αριθμούς και σε ποικιλία υπηρεσιών των τουριστικών επιχειρήσεων οι οποίες εξυπηρετούν σ' όλη τη χώρα τη διακίνηση των τουριστών ιδιαίτερα των αλλοδαπών - δηλαδή των πρακτορείων, των εταιρειών ενοικιαζόμενων αυτοκινήτων και των εταιρειών που διαθέτουν τουριστικά λεωφορεία. Βασική επισήμανση άρα είναι ότι η χώρα διαθέτει πλούσιους πόρους, με ικανή μάλιστα γεωγραφική διασπορά, ικανούς να εξυπηρετήσουν τη ζήτηση (η οποία έχει συχνά ετήσια διάρκεια) τόσο των ημεδαπών όσο και των αλλοδαπών τουριστών, είτε αυτή εκδηλώνεται ως αυτόνομη ζήτηση για συγκεκριμένο προϊόν είτε ως ζήτηση για ταξίδι μικρής διάρκειας σε συνδυασμό π.χ. με τουρισμό διακοπών.

Τρεις βασικές ελλείψεις: θεσμικό πλαίσιο, ανθρώπινο δυναμικό και συγκροτημένη πολιτική προβολής

Είναι σημαντικές οι υστερήσεις στο θεσμικό πλαίσιο ανάπτυξης και λειτουργίας πολλών από τις ΕΕΜΤ που λειτουργούν στη χώρα μας (Τσάρτας 1996, 2010, Κοκκώσης & Τσάρτας 2001). Το γεγονός αυτό συχνά αποτελεί τροχοπέδη στη προσφορά εξειδικευμένων και ποιοτικών υπηρεσιών σε μια περίοδο όπου ο ανταγωνισμός αλλά και η ζήτηση για τέτοια προϊόντα αυξάνεται. Εξίσου σημαντικό είναι το πρόβλημα στο ανθρώπινο δυναμικό όπου απαιτούνται εξειδικευμένες γνώσεις στην οργάνωση, τη διαχείριση αλλά και τη παροχή υπηρεσιών στις ΕΕΜΤ κάτι το οποίο λείπει - στην πλειοψηφία των περιπτώσεων - στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας. Στο ζήτημα της προβολής έχουν γίνει σημαντικές προσπάθειες σε τοπικό επίπεδο τα τελευταία χρόνια (ΟΤΑ τουριστικών περιοχών, τουριστικές επιχειρήσεις ΕΕΜΤ), ενώ σημαντικός είναι και ο ρόλος του internet σε αυτό το πεδίο διότι οι τουρίστες - αλλά και οι προορισμοί και οι επιχειρήσεις - χρησιμοποιούν συστηματικά τις υπηρεσίες του. Αυτό όμως που λείπει είναι ο συντονισμός τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο, γεγονός το οποίο λειτουργεί αρνητικά στην ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.

Η τοπικότητα και η συμπληρωματικότητα: δύο θετικές παράμετροι της ανάπτυξης των ΕΕΜΤ.

Η ανάπτυξη των ΕΕΜΤ ενισχύει καθοριστικά την τοπική ανάπτυξη, κάτι το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία και για τις πολιτικές της Ε.Ε., οι οποίες εμφαστικά με χρηματοδοτήσεις, δράσεις, προγράμματα και πολιτικές ενισχύουν τους τομείς και κλάδους οι οποίοι συμβάλουν στην τοπικότητα (Τσάρτας & Παρπαίρης 1996, Κοκκώσης & Τσάρτας 2001). Η πετυχημένη τοπική ανάπτυξη βέβαια συνδέεται με έναν προσεκτικό σχεδιασμό - κάτι το οποίο δε γίνεται συνήθως - ο οποίος θα εξετάζει τους πόρους, τις υπαρκτές και αναγκαίες υποδομές και κυρίως τη συνδυασμένη σε πλέγμα (Παρπαίρης 1984, Κοκκώσης & Τσάρτας 2001) ανάπτυξη και προβολή των ΕΕΜΤ. Η λειτουργία, αυτόνομη ή σε πλέγμα, κάποιας ΕΕΜΤ σε κάθε περίπτωση έχει και μια άλλη σημαντική - όπως έχει αποδειχθεί την τελευταία εικοσαετία - θετική συμβολή τόσο για την ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο, όσο και για την ανάπτυξη του οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών, αυτή της συμπληρωματικότητας. Λειτουργεί άρα ως παράλληλο προϊόν το οποίο είτε αυτόνομα είτε συμπληρωματικά προσελκύει ζήτηση και τελικά αναβαθμίζει συνολικά την προσφορά της περιοχής είτε αυτή είναι έχει ήδη ανάπτυξη τουρισμού διακοπών είτε είναι μια περιοχή μεσόγεια με πλούσιους πόρους για ΕΕΜΤ.

Η εναρμόνιση των ΕΕΜΤ με τις βασικές αρχές πολιτικής της βιώσιμης ανάπτυξης

Τα τελευταία περίπου 30 χρόνια έχουν γίνει ουσιαστικές προσπάθειες σε διεθνές, ευρωπαϊκό αλλά και εθνικό επίπεδο, ώστε να προωθηθεί και εφαρμοσθεί η πολιτική της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης (Παρπαίρης 1984, Weiler B. & Hall M. 1992, Κοκκώσης - Τσάρτας 2001). Καθοριστικής σημασίας παράμετρος μιας μακροπρόθεσμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης σε εθνικό και τοπικό επίπεδο είναι η ισόρροπη σχέση ανάμεσα στην οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον. Ένα πλέγμα ΕΕΜΤ θεωρείται με βάση τόσο τη διεθνή όσο και την εθνική εμπειρία (είτε αυτόνομα είτε συμπληρωματικά) ότι λειτουργεί μόνο θετικά προς αυτή την κατεύθυνση αναβαθμίζοντας το τουριστικό προϊόν. Μια δεύτερη εξίσου σημαντική για τη χώρα μας παράμετρος είναι η απόλυτη ανάγκη να αναβαθμιστεί το τουριστικό μας προϊόν το οποίο συχνά θεωρείται κορεσμένο χωρικά και περιβαλλοντικά, υποβαθμισμένο ποιοτικά, υπερβολικά παραδοσιακό, χωρίς ποικιλία στις υπηρεσίες και τα προϊόντα που προσφέρει κλπ. Σε όλες αυτές - τις κατά βάση σωστές - κριτικές η ανάπτυξη των ΕΕΜΤ μπορεί να αποτελέσει την κατάλληλη απάντηση ώστε να αναβαθμιστεί, αναζωογονηθεί, εκσυγχρονιστεί και τελικά να γίνει ανταγωνιστικότερο το πλούσιο - με βάση τους πόρους - προϊόν μας.

Ο εναλλακτικός τουρίστας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «πελάτης» ή «καταναλωτής» αφού διαφέρει από τα καθιερωμένα πρότυπα του φθηνού μαζικού τουρισμού, ενώ είναι γεγονός ότι ο εναλλακτικός τουρισμός προσφέρει μια εναλλαγή από τον καθιερωμένο τρόπο ζωής. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που αναφέρει ο Cohen (1973, 1979) σχετικά με τους νεαρούς ταξιδιώτες του παρελθόντος που δεν αποδέχονταν για τον εαυτό τους τον όρο του τουρίστα, αλλά αυτοαποκαλούνταν «ταξιδευτές» και «κοσμογυρισμένοι», που ταξιδεύουν με σκοπό την αναζήτηση του αυθεντικού, ενώ όλοι οι άλλοι τους αποκαλούσαν άσκοπα περιφερόμενους, χίπις, τουρίστες του σακιδίου κλπ.

Οι εναλλακτικοί τουρίστες αποτελούν ένα τμήμα της αγοράς με διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά στα κίνητρα που τους ωθούν σε τουριστική μετακίνηση, τις δραστηριότητές τους κατά τη διάρκεια των διακοπών τους κλπ. Οι διαφορές των εναλλακτικών τουριστών από όλα σχεδόν τα άλλα είδη τουρισμού τείνει να τους απομονώνει σε ευδιάκριτες κατηγορίες που η κάθε μια απ' αυτές παρουσιάζει τις δικές της ιδιαιτερότητες.

Σύμφωνα με τους Laarman & Durst (1987) ο εναλλακτικός τουρίστας έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- ❖ Προσπαθεί να επισκέπτεται μέρη που δεν έχει πατήσει ανθρώπινο πόδι.
- ❖ Διεγείρεται από το αίσθημα της περιήγησης.
- ❖ Προσπαθεί να αποφύγει τον πολιτισμό για κάποιο χρονικό διάστημα.

- ❖ Προσπαθεί να δημιουργήσει κανάλια επικοινωνίας με τον ντόπιο πληθυσμό.
- ❖ Δεν επιζητάει την ύπαρξη τουριστικής υποδομής.
- ❖ Συλλέγει περισσότερες πληροφορίες πριν και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του.
- ❖ Ταξιδεύει μόνος του ή σε μικρές ομάδες.
- ❖ Είναι καλά εκπαιδευμένος.
- ❖ Έχει περισσότερα έσοδα από το μέσο όρο.
- ❖ Τείνει να παραμένει σε μια χώρα για περισσότερες μέρες από τον παραδοσιακό τουρίστα

Διεθνώς, δεν υπάρχουν συγκεκριμένα στοιχεία για τις τάσεις στην αγορά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Με την ευκαιρία όμως της ανακήρυξης από τα Ηνωμένα Έθνη του 2002 ως Διεθνές Έτος Οικοτουρισμού, ο WTO οργάνωσε μια έρευνα με σκοπό την διερεύνηση της αγοράς του Οικοτουρισμού σε επτά χώρες, (Γερμανία, Μ. Βρετανία, ΗΠΑ, Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία και Καναδάς) οι οποίες συνθέτουν και τις αγορές με το μεγαλύτερο μερίδιο στο σύνολο του εξερχόμενου τουρισμού.

Αν και υπάρχει μια σχετική διαφοροποίηση στα αποτελέσματα της έρευνας για κάθε χώρα, μπορούν να συνοψιστούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος των ήπιων εναλλακτικών μορφών τουρισμού στα παρακάτω, τα οποία συμπίπτουν και με το προφίλ αγοράς που έχει εκδώσει το T.I.E.S. (The International Ecotourist Society):

- ❖ Ηλικία: 35-54 ετών, αν και οι ηλικίες διαφέρουν ανάλογα με τις δραστηριότητες και το κόστους των διακοπών.
- ❖ Φύλο: 50% άνδρες και 50% γυναίκες, ποσοστό που διαφοροποιείται ανάλογα με τις δραστηριότητες.
- ❖ Εκπαίδευση: Παρουσιάζεται πολύ υψηλό ποσοστό ανώτερης εκπαίδευσης. Πρέπει να αναφερθεί όμως ότι το ενδιαφέρον για τις ήπιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού επεκτείνεται και σε αυτούς με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο επιβεβαιώνοντας την τάση για διεύρυνση της αγοράς.
- ❖ Ταξιδιωτική σύνθεση: Η πλειονότητα (60%) δηλώνει ότι προτιμάει να ταξιδεύει σαν ζευγάρι, το 15% δηλώνει ότι προτιμάει να ταξιδεύει με την οικογένειά του και το 13% ότι προτιμάει να ταξιδεύει μόνο του.
- ❖ Διάρκεια ταξιδιού: Το μεγαλύτερο ποσοστό προτιμάει τα ταξίδια να διαρκούν μεταξύ 8-14 ημέρες.
- ❖ Δαπάνη: Ξοδεύουν περισσότερα από τον μέσο όρο των τουριστών με το μεγαλύτερο ποσοστό (26%) να δηλώνει ότι είναι διατεθειμένο να ξοδέψει από € 800 - 1,200 ανά ταξίδι.

Σύμφωνα με τη μελέτη, οι τουρίστες εναλλακτικών μορφών τουρισμού ανήκουν σε όλες τις ηλικιακές ομάδες. Ωστόσο, οι πιο ηλικιωμένοι έχουν υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής σε τουριστικά προγράμματα οικοτουρισμού από τα αντίστοιχα των υπόλοιπων ηλικιακών ομάδων. Εκπρόσωποι και από τα δύο φύλλα, εκπροσωπούν ισάξια το κοινό του οικοτουρισμού. Το υψηλό μορφωτικό και εισοδηματικό επίπεδο είναι παράγοντες που εξηγούν και το μεγάλο ποσοστό των ηλικιωμένων.

Διαφορετικά τμήματα της αγοράς ενδιαφέρονται για τον οικοτουρισμό για διαφορετικούς λόγους. Στο Παγκόσμιο Συνέδριο για την Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη, το 1995 αναγνωρίστηκαν τρεις τύποι (prototypes) δυνητικών τουριστών οικοτουρισμού:

- ❖ Ο πρώτος απαρτίζεται από εύπορους, υγιείς, ηλικιωμένους ανθρώπους (μεταξύ 44 και 66 ετών) που έχουν μεγάλη εμπειρία στα ταξίδια και έχουν επισκεφτεί όλους τους παραδοσιακούς προορισμούς.
- ❖ Ο δεύτερος τύπος ανήκει σε ένα πολύ μικρότερο τμήμα της αγοράς από νεώτερους (μεταξύ 33 και 40 ετών), φιλελεύθερους, μεσαίας έντασης ταξιδιώτες που τείνουν να προτιμούν πακέτα, χαμηλότερου κόστους εκδρομών στην φύση.
- ❖ Ο τρίτος τύπος ανήκει σε ταξιδιώτες 20 ετών ή και νεώτερους που αναζητούν την εμπειρία της επαφής με την φύση στο πλαίσιο της ευαισθησίας τους για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και τον εναλλακτικό τρόπο ζωής (lifestyle).

Η αύξηση των μέσων όρων ηλικίας που προκαλεί τη διεύρυνση της περιόδου ενεργής δραστηριότητας από τη συνταξιοδότηση και μετά καθώς και τον πληθυσμό των ηλικιωμένων, καθορίζει ότι ο πρώτος τύπος αγροτουρίστα / οικοτουρίστα, δηλαδή ο ηλικιωμένος, εύπορος, έμπειρος ταξιδιώτης, συνιστά το πρωτεύον (core segment) τμήμα της αγοράς του οικοτουρισμού.

Σύμφωνα με την έρευνα «Κίνητρα και Δημογραφικά χαρακτηριστικά των Οικοτουριστών» που δημοσιεύτηκε στο Journal of Travel Research, προκύπτουν τα παρακάτω στοιχεία:

- ❖ «Πρώτον το 80,4% των ερωτώμενων ταξίδεψε τρεις φορές ή και περισσότερες για εκδρομή οικοτουρισμού το Σαββατοκύριακο τα τελευταία δύο χρόνια. Δεύτερον, το 45,9% του δείγματος διανυκτέρευσε 4 έως 9 νύκτες κατά τη διάρκεια των τυπικών ετήσιων διακοπών του» .
- ❖ Τα ακόλουθα χαρακτηριστικά αναγνωρίστηκαν ως τα σημαντικότερα για την επιλογή του τόπου προορισμού:
  - Έλλειψη συνωστισμού (60,9%)

- Φυσικό κάλλος (56,9%)
- Εισόδημα (51,9%)
- Ιστορική σημασία (42,4%)
- Εκπαιδευτικός χαρακτήρας (42,0%)
- Φιλική συμπεριφορά (39,3%)
- Φιλοξενία (30,9%)

Τέλος, οι πέντε πρώτες πηγές ταξιδιωτικής πληροφόρησης είναι: Προηγούμενη εμπειρία, το Διαδίκτυο, ταξιδιωτικά βιβλία και οδηγοί, ενημέρωση από στόμα σε στόμα (word of mouth) και τουριστικά γραφεία.

Παρουσίαση επιμέρους τμημάτων της αγοράς εναλλακτικού τουρισμού

Γενική Έννοια του Εναλλακτικού Τουρισμού

Οι ειδικές μορφές τουρισμού προϋπήρχαν χρονικά τόσο του μαζικού τουρισμού όσο και των νέων μορφών τουρισμού. Λειτουργούσαν όμως στις περισσότερες περιπτώσεις ως συμπληρωματική μορφή του μαζικού τουρισμού, ενώ οι νέες μορφές παρουσιάστηκαν κυρίως τα τελευταία χρόνια ως απάντηση στην αλλαγή κινήτρων των τουριστών με έμφαση σε αυτά που συνδέονται με την οικολογία και το περιβάλλον.

Οι ειδικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου και κυρίαρχου κινήτρου στη ζήτηση και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης σχετικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές, που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής. Οι εναλλακτικές μορφές αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών, όπου επιπλέον οι τουρίστες συχνά επιλέγουν τον τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού, στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία των επιλογών και η περιήγηση με μικρή χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού (Τσάρτας 1999).

Κάθε ειδική μορφή τουρισμού έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, το οποίο λειτουργώντας ως κίνητρο γίνεται αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο και δίνει το όνομά του στην ειδική αυτή μορφή. Η πλειοψηφία αυτών των μορφών εμπεριέχει την ενεργό συμμετοχή των τουριστών στις δραστηριότητες αυτών των εναλλακτικών μορφών. Επίσης στις ειδικές μορφές τουρισμού εκτός από το προσδιοριστικό κίνητρο, μπορούν να διακριθούν και άλλα χαρακτηριστικά, όπως ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του και η απαιτούμενη υποδομή που αποσκοπούν στην ικανοποίηση των ειδικών αναγκών των τουριστών-επισκεπτών. Πολλές από αυτές τις μορφές αναπτύχθηκαν υπό την επιρροή του οικολογικού κινήματος, ενώ είναι συχνό φαινόμενο η παράλληλη ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών που συνδέουν την οικολογία και τον πολιτισμό (π.χ. οικοτουρισμός-πολιτιστικός τουρισμός) (Βελισσαρίου 2000).

Καθοριστικοί παράγοντες στην ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού αποδείχτηκαν οι τοπικές ιδιομορφίες σε χώρες ή περιοχές και η συχνή συνύπαρξη δυο ή τριών ειδικών μορφών σε ένα κοινό μοντέλο ανάπτυξης.

Από την άλλη, ενδέχεται κάποιες από τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού να έχουν αρνητικές επιπτώσεις και επιδράσεις στο περιβάλλον και να οδηγήσουν στην υπερεκμετάλλευση τοπικών πόρων αλλά και στη συγκέντρωση δραστηριοτήτων σε ευαίσθητες περιοχές.

Είδη εναλλακτικών μορφών τουρισμού

1. Θεραπευτικός - Ιαματικός Τουρισμός

Ο θεραπευτικός - ιαματικός τουρισμός τις τελευταίες δεκαετίες εξελίσσεται σε μια από τις βασικότερες μορφές τουρισμού. Αφορά την επίσκεψη σε περιοχές που διαθέτουν ιαματικά λουτρά, πηγές, κέντρα θαλασσοθεραπείας, Spa, υδροθεραπευτήρια κτλ, με σκοπό την ίαση από κάποιο νόσημα ή την επίσκεψη για λόγους κοσμετολογίας, ξεκούρασης και χαλάρωσης.

Η νέα αυτή εξειδίκευση του τουρισμού υγείας κερδίζει διαρκώς και μεγαλύτερη πελατεία στις ανεπτυγμένες χώρες και ιδιαίτερα στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη. Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της μορφής τουρισμού αναφέρονται από τη μια πλευρά στη σύνθεση της πελατείας τους, που δεν αποτελείται αποκλειστικά από άτομα της δεύτερης και τρίτης ηλικίας αλλά και από νεότερους ανθρώπους που επιθυμούν να συνδυάσουν τις διακοπές τους με ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα. Το νέο «προϊόν» παρουσιάζεται ανανεωμένο, εμπλουτίζεται με αξιοπρεπείς εγκαταστάσεις που φθάνουν μέχρι και πέντε αστέρων καταλύματα και υπηρεσίες και η έμφαση δίνεται στην αναζωογόνηση και τις ευεργετικές επιπτώσεις ενός ολόκληρου προγράμματος δραστηριοτήτων και αγωγής που υποστηρίζεται από ειδικούς της ιατρικής και ψυχοσωματικής υγιεινής. Η μορφή αυτή τουρισμού, εκτός από ειδικές εγκαταστάσεις υδρόλουτρο-θαλασσο-αεροθεραπείας και καταλύματα αξιώσεων με συμπληρωματικές εγκαταστάσεις, απαιτεί και ειδικές ιατρικές και φυσιοθεραπευτικές υπηρεσίες περιλαμβάνει τις υπηρεσίες που έχουν σχέση με την υγεία, τον Ιατρικό έλεγχο, την ειδική διαιτητική, την θεραπεία με βιταμίνες, τις βοτανοθεραπείες, τη γυμναστική, τις ειδικές θεραπείες όπως αντικαπνιστική, θεραπεία του άγχους, ψυχοθεραπεία, κινησιοθεραπεία, χαλάρωση, εκμάθηση ύπνου, έρευνα της σωστής γραμμής του σώματος, αισθητική κ.α.

Η φύση εκτός από σπάνια τοπία και ιδιαίτερες φυσικές ομορφιές, «χάρισε» στην Ελλάδα και πηγές με σημαντικές θεραπευτικές ιδιότητες. Τα ιαματικά λουτρά αποτελούν μέρος του εθνικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές ήδη από τους αρχαίους χρόνους. Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι είναι διάσπαρτοι στην ελληνική επικράτεια, ενώ τα νερά των συγκεκριμένων πηγών διαφέρουν από τα συνηθισμένα, είτε λόγω της υψηλής τους θερμοκρασίας είτε λόγω της παρουσίας σπάνιων δραστικών συστατικών. Τα νερά αυτά χαρακτηρίζονται ως μεταλλικά εξαιτίας της θερμοκρασίας ή της γενικής τους χημικής σύστασης. Εκτός από τις ψυχρές μεταλλικές πηγές υπάρχουν και οι θερμοπηγές, με τις οποίες οικοδομήθηκε ένας κλάδος θεραπευτικής αγωγής, η ιαματική υδροθεραπεία (θερμαλισμός).

Η γεωγραφική κατανομή των πηγών δεν είναι τυχαία, καθώς συνδέεται είτε με τεκτονικά γεγονότα, όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών του Καϊιάφα, της Κυλλήνης και του Λαγκαδά, είτε με ηφαιστειακές δραστηριότητες όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών των Μεθάνων, της Μήλου, της Λέσβου, της Σαμοθράκης και της Λήμνου. Η υδροθεραπεία είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αντιμετώπιση πολλαπλών παθήσεων, όπως είναι τα αρθρικά και οι ρευματοπάθειες, και διακρίνεται σε δύο είδη: α) την εσωτερική, η οποία περιλαμβάνει την ποσιθεραπεία (πόση ιαματικών νερών), εισπνοθεραπεία (εισπνοή των αερίων ή των σταγονιδίων των μεταλλικών νερών) και τις πλύσεις (στοματικές, ρινικές, γυναικολογικές), β) την εξωτερική, η οποία περιλαμβάνει τα λουτρά, τις καταιωνίσεις (για ορισμένο χρόνο το σώμα δέχεται το θερμομεταλλικό νερό, που έρχεται με ψηλή ή χαμηλή πίεση) τις υδρομαλάξεις (το σώμα δέχεται την πίεση του νερού), την υδροκινησιοθεραπεία (συνδυασμός λουτροθεραπείας και κινησιοθεραπείας όσο το σώμα βρίσκεται στο νερό) και την πηλοθεραπεία (εφαρμογή πηλού, που έχει «ωριμάσει», σε σημεία του σώματος με διάφορες παθήσεις).

II. Θρησκευτικός Τουρισμός

Σύμφωνα με τον ΕΟΤ είναι ένα είδος τουρισμού που αφορά μια κατηγορία ατόμων που επισκέπτονται θρησκευτικούς τόπους που περιλαμβάνουν εκκλησίες, μοναστήρια, πανηγύρεις είτε στη χώρα της διαμονής τους ή σε κάποια άλλη για λόγους λατρείας ή για να πάρουν μέρος σε θρησκευτικές εκδηλώσεις. Τα μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας είναι αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς και αποτελούν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών. Οι βυζαντινές και οι μεταβυζαντινές εκκλησίες με την αξιόλογη εικονογράφησή τους, τα ψηφιδωτά, τις τοιχογραφίες και τις σπάνιες εικόνες τους, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, τα ξωκλήσια και τα προσκυνήματα της υπαίθρου, τα μοναστήρια τα μετόχια και οι σκήτες, η μοναδική μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους και τα μοναστήρια των Μετεώρων (Θεσσαλία), μαρτυρούν την επίμονη προσήλωση στις παραδόσεις και τη στενή και μακραίωνη διασύνδεση της τέχνης με τη θρησκευτική λατρεία.

Σε πολλές περιοχές της χώρας, ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να συναντήσει, επίσης, κτίσματα και μνημεία λατρείας διαφορετικών δογμάτων και θρησκειών, που συνυπάρχουν σε ένα διαρκή διάλογο, αναδεικνύοντας το σπάνιο ιστορικό και πολιτισμικό παλίμψηστο του ελληνικού χώρου. Η Ελλάδα είναι ίσως μια από τις λίγες χώρες στον κόσμο που μπορεί να αναπτύξει τη μορφή αυτή του τουρισμού, καθώς τα ελληνικά μοναστήρια αποτελούν θαυμάσια τεκμήρια τέχνης και τεχνικής, χτισμένα από το 10ο ακόμα αιώνα συνδυάζουν την ελληνική ορθόδοξη παράδοση με την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής και της ζωγραφικής στον ελληνικό χώρο. Ο ορθόδοξος

μοναχισμός έχει προσφέρει σε κάθε γωνιά του τόπου μας θαυμάσια μνημεία, προσαρμοσμένα απόλυτα στη γεωγραφική θέση, το ανάγλυφο του εδάφους και το φυσικό τοπίο.

Η μορφή αυτού του τουρισμού είναι περιορισμένης διάρκειας συνήθως από μία έως τρεις ημέρες. Αξίζει να αναφερθεί ότι τα τουριστικά πακέτα για τον θρησκευτικό τουρισμό είναι σχετικά φτηνότερα από εκείνα άλλων μορφών τουρισμού, ενώ τα οικονομικά οφέλη για τους θρησκευτικούς τόπους είναι σημαντικά, (<http://www.gnto.gr>).

III. Επαγγελματικός (Συνεδριακός - Εκθεσιακός) Τουρισμός

Η μορφή αυτή περιλαμβάνει ταξίδια διαφόρων μορφών, που πραγματοποιούνται για επαγγελματικούς λόγους καθώς και την οργάνωση συνεδρίων, διεθνών εκθέσεων ή πραγματοποίηση συναντήσεων με μεγάλο ή μικρό αριθμό συμμετεχόντων σε οποιοδήποτε επίπεδο τοπικό, περιφερειακό, εθνικό ή διεθνές. Ειδικότερα τα ταξίδια αυτά αφορούν ειδικό τμήμα της τουριστικής αγοράς, χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα κίνητρα, απαιτούν κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή και ιδιαίτερη οργάνωση και προσωπικό.

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις μορφές επαγγελματικού τουρισμού:

- > Συνεδριακός τουρισμός: Αφορά την συνάντηση ατόμων από διαφορετικά συνήθως μέρη, για μία ή περισσότερες ημέρες, με σκοπό την ανταλλαγή επιστημονικών και ειδικών γνώσεων στο πλαίσιο ενός προκαθορισμένου προγράμματος.
- > Εκθεσιακός τουρισμός: Αφορά την διοργάνωση εκθέσεων από επιχειρήσεις, φορείς, οργανισμούς, κράτη, ιδρύματα, συνδέσμους, με σκοπό την αξιοποίηση της επικοινωνιακής δυνατότητας των εκθέσεων προκειμένου να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την διάδοση πληροφοριών προς τον επιθυμητό στόχο. Οι εκθέσεις ενσωματώνουν τρία βασικά εργαλεία του μάρκετινγκ: τη διαφήμιση, τις δημόσιες σχέσεις και την προώθηση πωλήσεων και πραγματοποιούνται σε εκθεσιακά κέντρα ή χώρους κατάλληλους για τέτοιες εκδηλώσεις.
- > Ταξίδια κινήτρων: εντάσσονται στη γενικότερη κατηγορία των εταιρικών ταξιδιών και είναι η πραγματοποίηση διακοπών με έξοδα της επιχείρησης, ως ανταμοιβή εξαιρετικής απόδοσης στο πλαίσιο μιας ενέργειας-κινήτρων. Τα ταξίδια -κίνητρα αποτελούν για την επιχείρηση ένα μέσο υποκίνησης, με απώτερο στόχο την αύξηση της απόδοσης των εργαζομένων. Πρόκειται για πολυτελή ταξίδια περιορισμένης χρονικής διάρκειας (τρεις ως τέσσερις μέρες) που τα αναλαμβάνουν ταξιδιωτικά γραφεία σκοπεύοντας στην ικανοποίηση των στελεχών διαφόρων επιχειρήσεων, με την παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών σε τουριστικούς προορισμούς που κατά προτίμηση ξεχωρίζουν από τους συνηθισμένους

(Βελισσαρίου 2000).

IV. Μορφωτικός Τουρισμός

Ο μορφωτικός τουρισμός αποτελεί μια μορφή τουρισμού στην οποία τα άτομα έχουν σαν σκοπό την συμμετοχή τους σε πολιτιστικές γενικά εκδηλώσεις. Συγκεκριμένα αυτό το είδος τουρισμού που, εμφανίζει ανοδικές τάσεις διεθνώς, περιλαμβάνει μεταξύ άλλων επισκέψεις ιστορικών μνημείων, αρχαιολογικών χώρων, μουσείων, πινακοθηκών, παρακολουθήσεις συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων και όπερας, καθώς επίσης συμμετοχές σε πολιτιστικές εκδηλώσεις ή σεμινάρια γλωσσολογίας, φιλοσοφίας, ψυχολογίας, κοινωνιολογίας, ανθρωπολογίας κλπ. Για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού απαιτείται όχι μόνο βασική τουριστική υποδομή αλλά και ειδική υποδομή όπως προγράμματα με πλούσιες πολιτιστικές μορφωτικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις.

V. Αγροτουρισμός

Ο αγροτουρισμός είναι μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο, με την οποία ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου, με σεβασμό πάντα προς το περιβάλλον και την παράδοση. Επίσης, η δραστηριότητα αυτή φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί και να νιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης και γενικότερα να ενσωματωθεί με τις τοπικές συνθήκες της περιοχής που επισκέπτεται.

Ειδικότερα διακρίνονται δύο μορφές αγροτουρισμού σε διεθνές επίπεδο:

A. Εκείνη όπου οι επισκέπτες φιλοξενούνται σε μεγάλα αγροκτήματα και συμμετέχουν στις γεωργικές εργασίες αλλά και στην καθημερινότητα και τον τρόπο ζωής των ίδιων των αγροτών. Η μορφή αυτή είναι γνωστή ως «Farmhouse holidays» (Διακοπές σε αγροκτήματα) και εμφανίζεται σε χώρες με μεγάλες γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

B. Εκείνη που προβλέπει την φιλοξενία σε μικρά καταλύματα όπου μαζί με την διαμονή προσφέρεται και πρωινό γεύμα. Η μορφή αυτή του αγροτουρισμού είναι γνωστή ως «Bed and breakfast» και εμφανίζεται σε χώρες με μικρές γεωργικές εκτάσεις (Βελισσαρίου 2000). Η

ελληνική πραγματικότητα προσεγγίζεται περισσότερο με την μορφή «Bed and Breakfast» στα αγροτουριστικά καταλύματα. Η διαπίστωση αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο ελληνικός αγροτικός χώρος δύσκολα θα μπορούσε να αφομοιώσει προγράμματα που στοχεύουν στην «μεγάλη γεωργική εκμετάλλευση» (Βαφειάδης, 1992).

Σε όλη την ελληνική επικράτεια έχουν δημιουργηθεί με τη βοήθεια ειδικών προγραμμάτων αγροτουρισμού πολλές επιχειρήσεις που προσφέρουν τη δυνατότητα να απολαύσει κανείς τα μοναδικά πλεονεκτήματα της ελληνικής υπαίθρου. Οι επιχειρήσεις αυτές λίγο πολύ κατατάσσονται στις παρακάτω κατηγορίες (<http://www.gnto.gr>):

- ❖ Πρατήρια / εκθετήρια αγροτουριστικών προϊόντων,
- ❖ Αγροτουριστικά κέντρα εστίασης και αναψυχής,
- ❖ Τουριστικά γραφεία, που αναλαμβάνουν τη διοργάνωση ή την υλοποίηση προγραμμάτων υπαίθριων δραστηριοτήτων και περιηγήσεων οικοτουριστικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος,
- ❖ Αγροκτήματα,
- ❖ Επιχειρήσεις παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων,
- ❖ Εργαστήρια λαϊκής τέχνης.

Στην Ελλάδα μέχρι πρόσφατα, οι δραστηριότητες αγροτουρισμού περιορίζονταν στην παροχή απλά και μόνο κάποιου καταλύματος, ενώ τα τελευταία χρόνια η κατάσταση αυτή δείχνει να βελτιώνεται. Αρχίζει να καθιερώνεται γύρω από τα αγροτικά τουριστικά προϊόντα μια πολιτική, που υιοθετεί την έννοια των προϊόντων αυτών, τα οποία εκτός από τις συγκεκριμένες προσφερόμενες αγροτουριστικές υπηρεσίες και τα τοπικά προϊόντα, ενσωματώνει και ολόκληρη την εικόνα της περιοχής, έτσι όπως καταγράφεται στο αγροτικό τοπίο, στον τρόπο ζωής και στον ιδιαίτερο τοπικό πολιτισμό (Ιακωβίδου 2003).

Οι στόχοι των αγροτουριστικών προγραμμάτων που ευρύτερα εφαρμόζονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι:

1. Η συμπλήρωση και βελτίωση του γεωργικού εισοδήματος.
2. Η βελτίωση των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης του αγροτικού πληθυσμού.
3. Η συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στο τόπο διαμονής του.
4. Η βελτίωση και διάθεση των τοπικών γεωργικών και βιοτεχνικών προϊόντων.
5. Η προστασία και διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος.
6. Η διατήρηση, η προβολή και η αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς»

7. Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού, ο οποίος παρουσιάζει μια αυξανόμενη ζήτηση στην αγορά του εξωτερικού αλλά και του εσωτερικού.

Ο Frater υποστηρίζει «ότι τέσσερις κυρίως λόγοι οδήγησαν τους αγρότες να προσφέρουν καταλύματα για τουρισμό: για να αυξήσουν τα ετήσια εισοδήματά τους, για να αντισταθμίσουν το μειωμένο από τη γεωργία εισόδημα, για να εκμεταλλευτούν τους ακρησιμοποιήτους πόρους και για να χαρούν τη συντροφιά των επισκεπτών» (Pearce 1997).

Στον Αγροτουρισμό είναι σαφές ότι αναζητάμε την αυθεντικότητα και την μοναδικότητα σε κάθε της μορφή. Η Ελλάδα διαθέτει μια σημαντική και αξιόλογη ποικιλομορφία στα ιδιαίτερα κατά τόπους χαρακτηριστικά που την κάνουν μια μοναδική χώρα. Στην Ελλάδα υπάρχει ένα ανεκμετάλλευτο δυναμικό που μπορεί να δημιουργήσει ένα εξειδικευμένο μοντέλο αγροτουρισμού για κάθε περιοχή. Η χώρα έχει το μοναδικό προνόμιο να διαθέτει ανεξάντλητους πόρους που διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή, σπάνια φυσική ομορφιά, ιστορία, παράδοση, γαστρονομία, αρχιτεκτονική, παραδοσιακές τέχνες, μουσική παράδοση, πολιτισμό, θρησκευτικά μνημεία, χωριά, παραδοσιακούς οικισμούς, πανηγύρια, θάλασσες, βουνά, δάση και φαράγγια.

Όλα τα παραπάνω ιδιαίτερα χαρακτηριστικά σχηματίζουν ένα σπάνιο και πολύχρωμο μωσαϊκό εικόνων και εμπειριών που μόνο οι ντόπιοι μπορούν να εντοπίσουν και να αναδείξουν δημιουργώντας ένα τόπο ευλογημένο. Η Ελλάδα είναι μια χώρα με μοναδικότητα και ανομοιογένεια και αυτό στον αγροτουρισμό δίνει το πλεονέκτημα ανάδειξης αυτής της μοναδικότητας. Βλέπουμε δηλαδή ότι η έννοια του αγροτουριστικού προϊόντος, εκτός από τις συγκεκριμένες προσφερόμενες αγροτουριστικές υπηρεσίες και τα τοπικά προϊόντα, ενσωματώνει και ολόκληρη την εικόνα της περιοχής, έτσι όπως καταγράφεται στο αγροτικό τοπίο, στους τρόπους ζωής και στον πολιτισμό της (Τσάρτας, 2000).

VI. Οικοτουρισμός - Οικολογικός τουρισμός

Παρά το γεγονός ότι η έννοια του οικοτουρισμού χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο σήμερα, δεν έχει καθοριστεί με ακρίβεια η πραγματική έννοια του όρου. Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί διάφοροι ορισμοί που προσπαθούν να αποδώσουν τα χαρακτηριστικά του οικοτουρισμού.

Σύμφωνα με μία άποψη, ο οικοτουρισμός βασίζεται στην ανάδειξη και αξιοποίηση των φυσικών πόρων μιας χώρας. Ο συνδυασμός του με τον αγροτουρισμό αποτελεί μια ήπια μορφή τουρισμού υπαίθρου και αποτελεί βιώσιμη μορφή τουρισμού. Το προϊόν του οικοτουρισμού αναπτύσσεται

σε περιοχές με κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως υψηλή οικολογική σημασία, γεωλογικά χαρακτηριστικά, δάση, σπήλαια, φαράγγια, πολιτιστικά στοιχεία κ.α (ΤΕΕ, 2000).

Μια άλλη διατύπωση της έννοιας του οικοτουρισμού είναι η εξής: «Οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός στη φύση που περιλαμβάνει εκπαίδευση και ερμηνεία του φυσικού περιβάλλοντος και διέπεται από τις αρχές της αειφορικής διαχείρισης του περιβάλλοντος» (Δαγκωνάκη, 1998).

Ωστόσο αυτό που θα πρέπει να τονιστεί είναι ότι σε κάθε περίπτωση εφαρμογής του ο οικοτουρισμός θα πρέπει να οδηγεί στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και του κοινωνικό - πολιτισμικού ιστού μιας περιοχής διασφαλίζοντας βέβαια την αειφορική χρήση του τουριστικού πόρου. Η σχέση αυτή, που θα πρέπει να υπάρχει μεταξύ όχι μόνο του οικοτουρισμού αλλά κάθε μορφής τουρισμού με το περιβάλλον, αναγνωρίστηκε τις τελευταίες δεκαετίες από όλους σχεδόν τους διεθνείς οργανισμούς που στοχεύουν στην προστασία του περιβάλλοντος (Δαγκωνάκη, 1998).

Οικοτουρισμός θεωρείται ο τουρισμός που συμβάλλει στη διατήρηση των ενδιαιτημάτων και των ειδών της χλωρίδας και της πανίδας είτε άμεσα μέσα από την συμβολή στη διατήρηση του περιβάλλοντος είτε έμμεσα μέσα από την εξασφάλιση εσόδων στην τοπική κοινωνία αρκετών για τους κατοίκους της, προστατεύοντας έτσι τη φυσική τους κληρονομιά ως πηγή εσόδων. Τουρισμός δηλαδή που συνδυάζει την τοπική οικονομική ανάπτυξη, τη διαφύλαξη της ποιότητας του περιβάλλοντος και την ανάδειξη των φυσικών πλεονεκτημάτων και της ιστορίας μιας περιοχής.

Η Ελλάδα διαθέτει ιδιαίτερα πλούσιο και ποικίλο φυσικό περιβάλλον, καθώς παρά τη μικρή της έκταση παρουσιάζει σπάνια γεωμορφολογία με έντονες αντιθέσεις και πολλές περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας. Χιλιάδες δαντελωτές ακτές, επιβλητικά βουνά, σπήλαια και φαράγγια, λίμνες, ποτάμια, βιότοποι εξαιρετικής ομορφιάς και μοναδικά οικοσυστήματα «προικίζουν» την ελληνική γη με εντυπωσιακά τοπία, τα οποία σε συνδυασμό με το ήπιο κλίμα της χώρας, καθιστούν την Ελλάδα ιδανικό προορισμό για τους λάτρεις του οικολογικού-εναλλακτικού τουρισμού. Επισκεπτόμενος διάφορες περιοχές της χώρας, ο φυσιολάτρης περιηγητής έχει την ευκαιρία:

- ❖ να περιπλανηθεί στα δάση ή να εξερευνήσει τους εθνικούς δρυμούς όχι μόνο στην ορεινή ενδοχώρα αλλά και σε ορισμένα νησιά ή κοντά σε ποταμούς και σε λίμνες
- ❖ να απολαύσει τα υπέροχα μνημεία της φύσης, τα φαράγγια, τα σπήλαια και τους καταρράκτες
- ❖ να παρατηρήσει και να θαυμάσει τα σπάνια είδη πουλιών που φωλιάζουν ή καταφεύγουν

στα απόμακρα οικοσυστήματα,

- ❖ να μελετήσει την εξαιρετική ποικιλία της χλωρίδας στην ελληνική ύπαιθρο
- ❖ να επισκεφθεί τα μοναδικά Εθνικά Πάρκα, Γεωπάρκα και άλλες προστατευόμενες περιοχές,
- ❖ να συμμετάσχει σε δραστηριότητες extreme σπορ (κανόε-καγιάκ, rafting, monoraft, hydrospeed, canyoning, ποδήλατο βουνού κ.α.) που τα τελευταία χρόνια γνώρισαν μεγάλη άνοδο στην Ελλάδα
- ❖ να διαμεΐνει σε πρότυπες αγροτουριστικές μονάδες, που αναπτύσσονται σε όλη την επικράτεια και δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να γνωρίσει την τοπική αρχιτεκτονική, πολιτισμική και γαστρονομική παράδοση, αλλά και τα προϊόντα, τις αγροτικές ασχολίες και την καθημερινή ζωή των κατοίκων κάθε περιοχής.

Οι επισκέπτες των προστατευόμενων περιοχών οφείλουν να τηρούν προσεκτικά τους όρους για την προστασία του περιβάλλοντος από τη ρύπανση, την αποφυγή κάθε ενόχλησης των φυσικών βιοτόπων και διατάραξης της ισορροπίας των οικοσυστημάτων. Πληροφορίες για το πώς μπορείτε να επισκεφθείτε προστατευόμενες περιοχές και να συμμετέχετε σε ειδικά προγράμματα, παρέχουν τα διάφορα τοπικά κέντρα πληροφόρησης, η τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς και ειδικευμένα γραφεία.

Οι συνδυασμοί όλων ή κάποιων από τα είδη τουρισμού που αναφέραμε πιο πάνω μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά στην ανάπτυξη του τουρισμού στη χώρα μας. Η προσφορά τουριστικών πακέτων γαστρονομίας, ψυχαγωγίας και ενημέρωσης για τον πολιτιστικό πλούτο που διαθέτει η Ελλάδα πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα για τους τουριστικούς πράκτορες καθώς θα αμβλύνει τη χωροταξική συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας, και θα αναβαθμίσει και θα εμπλουτίσει το τουριστικό προϊόν που προσφέρεται από αυτήν. (<http://www.gnto.gr>)

VII. Θαλάσσιος Τουρισμός

Θαλάσσιος τουρισμός είναι το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που διεξάγονται στο θαλάσσιο χώρο μιας χώρας, ενώ περιλαμβάνει και δύο ειδικότερες μορφές τις κρουαζιέρες και το yachting. Ο θαλάσσιος τουρισμός αποτελεί μια ειδική μορφή τουρισμού ιδιαίτερα σημαντική για την Ελλάδα με τεράστια περιθώρια ανάπτυξης, η οποία όμως δεν έχει καμία σχέση με την περιοχή ενδιαφέροντος, πλην μόνο το ενδεχόμενο της σύντομης εμφάνισης επισκεπτών από την παραλιακή ζώνη της Ηπείρου στα ενδότερα.

VIII. Πολιτιστικός Τουρισμός

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO) θεωρεί πως πολιτιστικός τουρισμός είναι το ταξίδι που γίνεται με κίνητρο βασικά πολιτιστικό περιλαμβάνοντας εκπαιδευτικές περιηγήσεις, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, προσκυνήματα, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία, καθώς και το ιδιαίτερο ενδιαφέρον για στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, του λαϊκού πολιτισμού και της τέχνης. Θα μπορούσαμε συνεπώς να θεωρήσουμε ότι πολιτιστικός τουρισμός λαμβάνει χώρα όταν ο επισκέπτης επιθυμεί να κατανοήσει και να εκτιμήσει τον βασικό χαρακτήρα ενός τόπου και τον πολιτισμό του ως σύνολο, περιλαμβάνοντας τουλάχιστον:

- την ιστορία και την αρχαιολογία,
- τον τοπικό πληθυσμό και τον τρόπο ζωής του,
- την πολιτιστική εξέλιξη,
- τις τέχνες και την αρχιτεκτονική,
- την τοπική κουζίνα, τις τοπικές ποικιλίες οίνου και άλλα τοπικά προϊόντα,
- την κοινωνική, οικονομική και πολιτική δομή,
- τη μορφολογία της περιοχής,
- τα διάφορα φεστιβάλ και εκδηλώσεις.

Εκτιμάται ότι ο πολιτιστικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό 15% τον χρόνο και ότι το 37% όλων των διεθνών ταξιδιών περιλαμβάνει ένα πολιτιστικό στοιχείο. Από το άλλο μέρος, ο μαζικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό μόνο 8% τον χρόνο. Η Ελλάδα έχει μια πολύ μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά που αποτελεί το μεγαλύτερο συγκριτικό της πλεονέκτημα έναντι των άλλων χωρών και αν την εκμεταλλευθεί κατάλληλα θα προσελκύσει ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας τουριστικής κίνησης. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική, οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα ιστορικά κέντρα των πόλεων αποτελούν βασικά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσιογνωμίας της χώρας μας.

Η διατήρηση και η ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αποτελεί συστατικό στοιχείο της τουριστικής ανάπτυξης και της προσφοράς εναλλακτικών δυνατοτήτων για κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα. Πολλά κτήρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής έχουν σήμερα αποκτήσει νέες χρήσεις και στεγάζουν διάφορες λειτουργίες, όπως τουριστικά καταλύματα, μουσεία, εκθέσεις, εστιατόρια, δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες κ.λπ. Τα ιστορικά κέντρα των

ελληνικών πόλεων αναζωογονούνται με ανακαινίσεις κτηρίων, πεζοδρομήσεις και διαμορφώσεις χώρων αποτελώντας ελκυστικούς τόπους επίσκεψης.

Η Ελλάδα διαθέτει ένα πλήθος από αρχαία μνημεία, μοναδικά μουσεία και θεματικούς αρχαιολογικούς χώρους προσφέροντας την ευκαιρία για μια ιστορική περιπλάνηση στους αιώνες, την πιθανότητα για μια νοερή αναδρομή στο μύθο, την ιστορία και την κουλτούρα από τους κλασικούς χρόνους έως και σήμερα. Πολλά τουριστικά γραφεία διοργανώνουν περιηγήσεις με αρχαιολογικό ενδιαφέρον, επισκέψεις σε χώρους ανασκαφών και συναντήσεις με κατοίκους για συμμετοχή των επισκεπτών σε κοινές πολιτιστικές εκδηλώσεις. (<http://www.gnto.gr>)

ΙΧ. Γεωτουρισμός

Ο γεωτουρισμός είναι μια νέα μορφή εναλλακτικού τουρισμού που αναπτύσσεται σε περιοχές που διαθέτουν σημαντικά γεωλογικά μνημεία, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν πόλο προσέλκυσης τουριστών ειδικού ενδιαφέροντος. Βασικό χαρακτηριστικό του γεωτουρισμού είναι η σύνδεση της γεωλογικής κληρονομιάς ενός τόπου με τα υπόλοιπα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, τα μνημεία, την ιστορία και τις παραδόσεις. Απώτερος σκοπός του γεωτουρισμού είναι η σύνδεση όλων των χαρακτηριστικών ενός τόπου με επίκεντρο τη γεωλογική και γεωμορφολογική κληρονομιά με τον τουρισμό.

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις ανάδειξης και αξιοποίησης γεωλογικών μνημείων υπάρχουν σε ολόκληρη την Ευρώπη. Κυριότερο παράδειγμα γεωτουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα αποτελεί το απολιθωμένο δάσος Λέσβου και οι πολλαπλές δραστηριότητες που αναπτύσσονται σε αυτό, από το μουσείο Φυσικής Ιστορίας της περιοχής (εκπαιδευτικές δραστηριότητες, διοργάνωση εκδηλώσεων και διεθνών συνεδρίων κ.τ.λ.). Το παράδειγμα αυτό αποδεικνύει τις θετικές επιδράσεις του γεωτουρισμού στην περιφερειακή αναπτυξιακή διαδικασία (αύξηση εισοδημάτων, δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, συγκράτηση του πληθυσμού, προσέλκυση επιστημονικού ενδιαφέροντος).

Η ανάπτυξη του γεωτουρισμού απαιτεί τη δημιουργία των απαραίτητων υποδομών (ενημερωτικά περίπτερα, σήμανση διαδρομών, δημιουργία κέντρων περιβαλλοντικής ενημέρωσης-εκπαίδευσης κ.τ.λ.) καθώς και παραγωγή γεωτουριστικών προϊόντων (ενημερωτικοί οδηγοί, αναμνηστικά είδη κ.τ.λ.). Για την προώθηση του γεωτουρισμού και την προστασία, ανάδειξη και προβολή συγκεκριμένων περιοχών με μεγάλο γεωλογικό και γεωμορφολογικό ενδιαφέρον συστάθηκε το Ευρωπαϊκό και Παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων, στο οποίο συμμετέχει και η Ελλάδα με τέσσερα Γεωπάρκα, τα οποία είναι τα εξής: Βίκου Αώου,

Ψηλορείτη, Χελμού- Βουραϊκού, Λέσβου (Απολιθωμένο Δάσος).

Χ. Αθλητικός Τουρισμός

Πολλοί συγγραφείς ορίζουν ότι η έννοια του αθλητικού τουρισμού περιλαμβάνει όλες τις μορφές ενεργητικής και παθητικής ανάμιξης σε αθλητικές δραστηριότητες όπου η συμμετοχή είναι τυχαία ή οργανωμένη και γίνεται για επαγγελματικούς ή μη λόγους με προϋπόθεση τη μετακίνηση μακριά από τον τόπο διαμονής και εργασίας. Είναι φανερό ότι ο αθλητικός τουρισμός αποτελεί ένα ιδιαίτερα σύνθετο και ευρύ φαινόμενο. Για την ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού υπάρχει η ανάγκη για ύπαρξη υψηλής ποιότητας υποδομών σε διάφορους τομείς υποστήριξης, όπως το φυσικό περιβάλλον, οι υπηρεσίες, η διασκέδαση, οι μεταφορές, το τεχνητό περιβάλλον, η στέγαση, η πολιτιστική κληρονομιά, οι οργανισμοί και οι ειδικές εγκαταστάσεις.

Ο αθλητικός τουρισμός κατάφερε να προσελκύσει σημαντικό αριθμό ενδιαφερομένων αποκτώντας την αντίστοιχη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική σημασία. Παράλληλα, οι παραγωγοί της τουριστικής βιομηχανίας οι οποίοι ανέκαθεν αναζητούσαν νέους τομείς επέκτασης των δραστηριοτήτων τους διέκριναν νωρίς τα οικονομικά κυρίως οφέλη του αθλητικού τουρισμού και προχώρησαν σε σημαντικές επενδύσεις. Ως συνέπεια, ο αθλητικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από γοργό ρυθμό ανάπτυξης, μεγάλες δυνατότητες εξέλιξης και από το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που δημιουργεί σε όλους τους εμπλεκόμενους στο τουριστικό κύκλωμα, παραγωγούς και καταναλωτές. (<http://www.sport-tourism.com/> Τερζάκης 2002)

Η μορφή αυτή του τουρισμού συνδυάζει αθλητικά γεγονότα και επίσκεψη σε μια περιοχή με αφορμή την τέλεση των αγώνων (Ολυμπιακοί αγώνες, αγώνες ράλι, Παγκόσμιο Πρωτάθλημα ποδοσφαίρου κ.α.) ή περιλαμβάνει την ενεργό συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες (καγιάκ, ράφτινγκ, τρέκινγκ, παραπέντ, ορειβασία κτλ) οι οποίες μπορεί να ορισθούν και σαν τουρισμός περιπέτειας.

Σήμερα ο αθλητισμός και ο τουρισμός αποτελούν δύο μεγάλους κοινωνικούς θεσμούς, που έχουν σε πολλές περιπτώσεις άμεσες αλληλεπιδράσεις. Οι δύο αυτοί θεσμοί γιγαντώθηκαν ειδικότερα μετά το 1960 και αποτελούν σήμερα δύο κερδοφόρες βιομηχανίες που αποφέρουν τεράστια κέρδη. Ο συνδυασμός που προκύπτει από τις τουριστικές και τις αθλητικές δραστηριότητες και η ταύτιση του χρόνου των διακοπών με το χρόνο της πραγματοποίησης των μεγάλων αθλητικών γεγονότων αποτέλεσαν τη γενεσιουργό αιτία του αθλητικού τουρισμού (Τερζάκης 2002).

Ως συνέπεια, ο αθλητικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από γοργό ρυθμό ανάπτυξης, μεγάλες δυνατότητες εξέλιξης και από το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που δημιουργεί σε όλους τους εμπλεκόμενους.

XI. Ορεινός Τουρισμός

Ο ορεινός τουρισμός αν και παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες με τον τουρισμό χειμερινών σπορ σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ταυτισθεί με αυτόν. Συγκεκριμένα δεν έχει χρονικούς περιορισμούς εκδήλωσης και αναφέρεται στο σύνολο δραστηριοτήτων υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού που εκδηλώνεται αποκλειστικά και μόνο στις ορεινές περιοχές των χώρων υποδοχής τουριστών που επιθυμούν να αναπτύξουν αυτής της μορφής τουρισμό.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού είναι η δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων που δένουν με το φυσικό περιβάλλον και διαθέτουν όσο το δυνατό περισσότερους συμπληρωματικούς χώρους όπως εστιατόρια, μπαρ, καφετέριες, αίθουσες αναψυχής κλπ.

Η Ελλάδα είναι μια κατ' εξοχήν ορεινή χώρα, αφού στην επικράτεια της υπάρχουν περισσότερα από 300 μεγαλύτερα ή μικρότερα βουνά. Ο σημαντικότερος ορεινός άξονας της Ελλάδας -όπου βρίσκεται και η περιοχή ενδιαφέροντος της παρούσας μελέτης- είναι η οροσειρά της Πίνδου, η οποία σχηματίζει τη «ραχοκοκαλιά» της ηπειρωτικής χώρας και έχει ως φυσική συνέχεια τα βουνά της Πελοποννήσου και της Κρήτης. Το ψηλότερο βουνό της χώρας είναι ο Όλυμπος που φτάνει τα 2.917 μέτρα (κορυφή Μύτικας), ενώ περίπου 40 ορεινά συγκροτήματα, σ' όλη τη χώρα, υπερβαίνουν σε υψόμετρο τα 2.000 μέτρα.

Τα ελληνικά βουνά χαρακτηρίζονται από την ποικιλομορφία τους, τα σπάνια τοπία και τα μοναδικά δάση τους, μερικά από τα οποία είναι από τα παλαιότερα φυσικά δάση της Ευρώπης. Λόγω του απaráμιλλου φυσικού τους πλούτου (σε χλωρίδα και πανίδα) πολλά από αυτά προστατεύονται ως Εθνικοί Δρυμοί, Εθνικά Πάρκα κá, ενώ παράλληλα, τις τελευταίες δεκαετίες, με τις υποδομές που δημιουργήθηκαν αποτελούν ιδανικούς προορισμούς για όσους θέλουν να απολαύσουν δραστηριότητες χειμερινού και ορεινού τουρισμού. (<http://www.gnto.gr>).

XII. Χειμερινός Τουρισμός

Ο τουρισμός χειμερινών σπορ είναι μια δυναμική μορφή τουρισμού που προσπαθούν να αναπτύξουν οι χώρες υποδοχής τουριστών στο πλαίσιο της προσπάθειας τους να

διαφοροποιήσουν το τουριστικό προϊόν και με αυτό τον τρόπο να αξιοποιήσουν και να εκμεταλλευτούν τους αδρανείς χειμερινούς μήνες και να προσελκύσουν διάφορες κατηγορίες τουριστών, κυρίως δε, ψηλής εισοδηματικής στάθμης. Ο τουρισμός χειμερινών σπορ καλύπτει τις δραστηριότητες που διεξάγονται στη διάρκεια του χειμώνα. Συγκεκριμένα καλύπτει τις δραστηριότητες εκείνες που εκδηλώνονται σε συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο και για την ακρίβεια συνήθως σε ορεινές περιοχές σε συνδυασμό πάντα με ορισμένες κλιματολογικές συνθήκες, όπως για παράδειγμα είναι οι χαμηλές θερμοκρασίες και η παρατεταμένη χιονοκάλυψη του εδάφους.

Η ανάπτυξη του τουρισμού χειμερινών σπορ απαιτεί την δημιουργία άρτιων οργανωμένων χιονοδρομικών κέντρων, πίστες πάγου (παγοδρόμια), αγωνιστικές πίστες για σκι, τουριστικά καταλύματα όλων των κατηγοριών, συγκοινωνιακή σύνδεση των τουριστικών τόπων χειμερινών σπορ με αστικά κέντρα αλλά και αεροδρόμια, λιμάνια και σιδηροδρομικούς σταθμούς.

XIII. Τουρισμός Περιπέτειας

Πρόκειται για μια μορφή τουρισμού με έντονο το στοιχείο του κινδύνου, της δράσης, του απροσδόκητου και της έκπληξης.

Οι κυριότερες δραστηριότητες του τουρισμού περιπέτειας είναι οι ακόλουθες:

- ❖ Τουρισμός εξερευνήσεων και προσπέλασης απρόσιτων περιοχών: Οι εξερευνήσεις αυτές πραγματοποιούνται σε δάση, ζούγκλες, βουνά κ.α.
- ❖ Τουρισμός ασκήσεων επιβίωσης και προσανατολισμού: Στόχος είναι η επιβίωση σε δυσμενείς συνθήκες και η εκμάθηση τεχνικών επιβίωσης.
- ❖ Κυνηγετικός τουρισμός και τουρισμός σαφάρι. (Βελισσαρίου 2000)

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο τουρισμός περιπέτειας σημειώνει αύξηση διεθνώς και έρχεται να καλύψει μια ανάγκη ή επιθυμία του σύγχρονου ανθρώπου των μεγαλουπόλεων για εκτόνωση από το στρες που του προκαλεί ο σύγχρονος τρόπος ζωής και η ανία της ρουτίνας.

Οι δραστηριότητες που συγκαταλέγονται στον τουρισμό περιπέτειας είναι οι εξής:

❖ Trekking ή πεζοπορία	❖ Canoe-Kayak
❖ River Trekking	❖ Αναρρίχηση
❖ Canyoning	❖ Mountain bike
❖ Kayak ποταμού	❖ Jeep safari
❖ Rafting	❖ Ιστιοπλοΐα

- ❖ Σκι
- ❖ Ορεινή χιονοδρομία

- ❖ Ιππασία

XIV. Τουρισμός υπαιθρίων δραστηριοτήτων

Στην ενότητα αυτή επιχειρείται μια προσέγγιση των εξειδικευμένων δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα στην ύπαιθρο και που συνδέονται άμεσα με τον τουρισμό. Σαφώς οι περισσότερες από αυτές μπορούν να ενταχθούν και σε άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού, όπως στον τουρισμό περιπέτειας που αναφέρθηκε παραπάνω. Ωστόσο θεωρούμε αναγκαία μια συνολική προσέγγιση αυτών και κατά συνέπεια την ένταξη όλων σε μια ενιαία ενότητα με μια συνολική περιγραφή για την κάθε δραστηριότητα είτε αφορά αναψυχή/ άθληση είτε παρατήρηση φυσικού περιβάλλοντος.

Ορεινές Δραστηριότητες αναψυκής και άθλησης

Διακρίνουμε τρεις μεγάλες ομάδες δραστηριοτήτων ανάλογα με το χώρο που λαμβάνουν χώρα, οι οποίες περιγράφονται στη συνέχεια.

❖ *Δραστηριότητες εδάφους*

1. Ορειβασία: Η ορειβασία αφορά την ανάβαση σε βουνά με πιθανή χρήση όλων των τεχνικών του βουνού. Διεξάγεται σε ποικίλο ανάγλυφο και υπόστρωμα και συνήθως έχει μεγάλες δυσκολίες. Για τους λόγους αυτούς απαιτείται άριστη φυσική κατάσταση, εξειδικευμένες τεχνικές, ειδικές γνώσεις και ειδικό εξοπλισμό. Απαραίτητη είναι η συνοδεία Οδηγού Βουνού, ειδικά όταν οι συμμετέχοντες δεν διαθέτουν την απαιτούμενη εμπειρία.
2. Ορεινή Πεζοπορία: Πρόκειται για πορείες σε μέτριο ή μεγάλο υψόμετρο, σημαντικής διάρκειας και δυσκολίας, που όμως δεν απαιτούν εξειδικευμένες τεχνικές όπως συμβαίνει με την ορειβασία ή την αναρρίχηση. Απαιτείται καλή φυσική κατάσταση και εξειδικευμένες γνώσεις βουνού (προσανατολισμό κλπ) ή συνοδεία από ειδικευμένο Συνοδό Βουνού.
3. Διάσχιση Μεγάλων Διαδρομών (trekking): Πρόκειται για πολυήμερη πεζοπορία. Συνήθως περιλαμβάνει τη διάσχιση ενός ή περισσότερων ορεινών συγκροτημάτων. Απαιτείται καλή

φυσική κατάσταση και αρκετές γνώσεις βουνού (προσανατολισμός, αντιμετώπιση ατυχημάτων κ.α.) και συνοδεία από έμπειρο και ειδικευμένο Συνοδό Βουνού.

4. Ημερήσια Πεζοπορία: Πρόκειται για πορείες σύντομης διάρκειας σε χαμηλά και μέσα υψόμετρα. Απαιτούνται βασικές γνώσεις εξοικείωσης με το φυσικό περιβάλλον και συνοδεία από έμπειρο Συνοδό Βουνού.
5. Αναρρίχηση: Πρόκειται για αναρρίχηση σε βράχια με την χρήση συστημάτων και τεχνικών ασφάλισης. Απαιτεί άριστη φυσική κατάσταση, ειδικό εξοπλισμό και πολύ καλή γνώση ειδικών τεχνικών. Μπορεί να γίνει τόσο σε χαμηλά όσο και σε μεγάλα υψόμετρα. Η αναρρίχηση σε μεγάλες ορθοπλαγιές απαιτεί αυξημένη αντοχή και ικανότητες. Η ενασχόληση με αυτό το σπορ προϋποθέτει κατάλληλη εκπαίδευση και συνιστάται η συνοδεία από έμπειρο Οδηγό Βουνού.
6. Διάσχιση Φαραγγιού (canyoning): Πρόκειται για διάσχιση φαραγγιών συνήθως με τη χρήση σχοινιών και αναρριχητικού εξοπλισμού γενικότερα. Απαιτείται καλή φυσική κατάσταση, μερική γνώση τεχνικών αναρρίχησης και συνοδεία από έμπειρο Οδηγό Βουνού ή Οδηγό Ποταμού.
7. Χιονοδρομία Πίστας: Χιονοδρομία που γίνεται σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους (χιονοδρομικές πίστες). Η ανάβαση στα σημεία εκκίνησης γίνεται με τη χρήση ειδικών μηχανικών αναβατήρων. Απαιτείται καλή φυσική κατάσταση, γνώση ειδικής τεχνικής και ειδικός εξοπλισμός. Απαραίτητη -τουλάχιστον στα αρχικά στάδια- είναι η καθοδήγηση από ειδικευμένους δασκάλους- γυμναστές.
8. Ορειβατική Χιονοδρομία (cross country skiing): Η πιο δύσκολη μορφή χιονοδρομίας. Περιλαμβάνει διασχίσεις ορεινών συγκροτημάτων σε φυσικό χώρο, έξω από εκτός προετοιμασμένες χιονοδρομικές πίστες. Απαιτείται άριστη φυσική κατάσταση, άριστη γνώση ειδικών τεχνικών, ειδικό εξοπλισμό, πολύ καλές γνώσεις ορειβασίας, προσανατολισμού, πρώτων βοηθειών, αντιμετώπισης ειδικών ατυχημάτων (χιονοστιβάδες) κ.α. Προϋποθέτει καλή αρχική γνώση χιονοδρομίας πίστας και στη συνέχεια κατάλληλη εκπαίδευση.
9. Χιονοδρομία Δρόμου αντοχής: Γίνεται σε δασικούς δρόμους με μικρές σχετικά κλίσεις ή σε άλλους ειδικά διαμορφωμένους χώρους. Απαιτείται πολύ καλή φυσική κατάσταση γνώση ειδικής τεχνικής και συνοδεία έμπειρου εκπαιδευτή.
10. Ορεινή Ποδηλασία: Πρόκειται για ποδηλασία σε δασικούς δρόμους ή μονοπάτια με τη χρήση κατάλληλων ανθεκτικών ποδηλάτων με ταχύτητες. Περιλαμβάνει είτε μικρές διαδρομές με

ποδήλατο είτε πολυήμερες διασχίσει ενός ή περισσότερων ορεινών, ημιορεινών ή και πεδινών περιοχών. Απαιτείται από καλή έως άριστη φυσική κατάσταση, γνώσεις συντήρησης ποδηλάτου και πρώτων βοηθειών. Συνιστάται η συνοδεία έμπειρου συνοδού.

11. Ιππασία: Πρόκειται είτε για ολιγόωρη ιππασία αναψυχής σε ομαλά εδάφη είτε πολύωρες ή ακόμα και πολυήμερες αναβάσεις και διασχίσεις παλιών μονοπατιών (τύπου караβανιού). Απαιτεί την συνοδεία εκπαιδευτή.
12. Σπηλαιολογία: Πρόκειται για εξερεύνηση οριζόντιων ή κατακόρυφων (βάραθρα) σπηλαίων. Απαιτείται καλή έως άριστη φυσική κατάσταση και γνώση ειδικών τεχνικών αναρρίχησης, καταρρίχησης σπηλαιοκατάδυσης κλπ. Συνιστάται η συνοδεία έμπειρου συνοδού.

❖ *Δραστηριότητες Αέρα*

1. Αλεξίπτωτο πλαγιάς (parapent): Πρόκειται για πτήση με ειδικό αυτό-οδηγούμενο αλεξίπτωτο (παραπέντ). Απαιτεί ειδικό εξοπλισμό, καλές γνώσεις μετεωρολογίας και αεροδυναμικής και κατάλληλη εκπαίδευση από έμπειρο εκπαιδευτή.
2. Αιωροπτερισμός (Delta Plan): Πρόκειται για πτήση με ειδικά σχεδιασμένο αετό σε σχήμα «Δ». Απαιτεί ειδικό εξοπλισμό, καλές γνώσεις μετεωρολογίας και αεροδυναμικής, και άριστη εκπαίδευση για την γνώση των κατάλληλων τεχνικών.

❖ *Δραστηριότητες Εσωτερικών Υδάτων*

1. Καγιάκ Ποταμού: Πρόκειται για καταβάσεις ποταμού με ειδικό μονοθέσιο σκάφος κλειστού τύπου σκληρής κατασκευής και διπλό κουπί. Απαιτείται καλή φυσική κατάσταση και κατάλληλη εκπαίδευση από έμπειρο Οδηγό Ποταμού για την γνώση της μορφολογίας και της υδροδυναμικής των ποταμών, καθώς και ειδικών τεχνικών κατάβασης, αλλά και διάσωσης.
2. Κανό Ποταμού: Πρόκειται για καταβάσεις ποταμού με ειδικό μονοθέσιο, διθέσιο ή τριθέσιο σκάφος ανοικτού τύπου και μονό κουπί με τον/ τους επιβάτες να κάθονται στα γόνατα. Πραγματοποιείται συνήθως σε εύκολα ποτάμια, ωστόσο απαιτείται καλή φυσική κατάσταση και γνώση ειδικών τεχνικών και συνοδεία έμπειρου Οδηγού Ποταμού.
3. Ράφτινγκ (Rafting): Πρόκειται για καταβάσεις ποταμού με ειδική πολυθεσία φουσκωτή βάρκα. Απαραίτητη είναι η παρουσία έμπειρου Οδηγού Ποταμού ο οποίος θα κατευθύνει τη βάρκα. Απαιτείται καλή φυσική κατάσταση και γνώση ειδικών τεχνικών τουλάχιστον από

τον αρχηγό-οδηγό της βάρκας, καθώς και πλήρης εξοπλισμός ασφάλειας και διάσωσης.

Δραστηριότητες περιβαλλοντικού χαρακτήρα

❖ Παρατήρηση ορνιθοπανίδας (*bird watching*)

Περιλαμβάνει την παρατήρηση συνήθως με κιάλια ή και τηλεσκόπιο ειδών ορνιθοπανίδας στο φυσικό τους περιβάλλον. Συχνά η παρατήρηση περιλαμβάνει και καταγραφή ιδιαίτερων στοιχείων, όπως χαρακτηριστικά ενδιαιτήματος, πληθυσμιακό μέγεθος, γεωγραφική εξάπλωση, κινδύνους, καθεστώς προστασίας κλπ. Απαιτείται καλή γνώση όλων των πεδίων όπου συχνάζουν πουλιά, ειδικός εξοπλισμός πεδίου (κιάλια, τηλεσκόπια, ρουχισμός κλπ) καθώς και χρήση βιβλίων/ οδηγών αναγνώρισης των άγριων πτηνών στο πεδίο. Συνήθως οι ενασχολούμενοι είναι μέλη σχετικών περιβαλλοντικών ή ορνιθολογικών ΜΚΟ της Ελλάδας ή του εξωτερικού (Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, BirdLife International, RSPB κá).

❖ Βοτανολογία

Περιλαμβάνει την αναζήτηση και παρατήρηση ειδών χλωρίδας στους φυσικούς τους οικοτόπους. Απαιτούνται αφενός γνώσεις σχετικά με την αναγνώριση ειδών χλωρίδας και αφετέρου γνώσεις πεζοπορίας ή και ορειβασίας, καθώς συχνά η ενασχόληση προϋποθέτει πορείες σε δύσβατα ορεινά και ημιορεινά πεδία. Απαραίτητη είναι η χρήση κατάλληλων βιβλίων/ οδηγών αναγνώρισης ειδών φυτών στο πεδίο καθώς και ο απαραίτητος εξοπλισμός πεζοπορίας.

❖ Παρατήρηση φύσης

Περιλαμβάνει την παρατήρηση ιδιαίτερων στοιχείων/ χαρακτηριστικών του φυσικού περιβάλλοντος. Πρόκειται για ένα συνδυασμό όσων αναφέρονται στις παραπάνω δραστηριότητες, αλλά και άλλων επιπρόσθετων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών. Έτσι στην παρατήρηση της φύσης περιλαμβάνεται η παρατήρηση των γεωλογικών χαρακτηριστικών, του τοπίου και των αποτυπωμάτων της ανθρώπινης παρουσίας στο χώρο, των ενοτήτων βλάστησης, της χλωρίδας, της πανίδας γενικότερα, δηλαδή, εκτός από την ορνιθοπανίδα που ήδη αναφέρθηκε, ενδιαφέρον έχει και η παρατήρηση άλλων ζωικών ομάδων, όπως είναι τα μεγάλα θηλαστικά, τα αμφίβια, οι πεταλούδες κá. Σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, όπως συμβαίνει στην περιπτωση των μεγάλων θηλαστικών, αρκεί η παρατήρηση των βιοδηλωτικών ιχνών των ζώων. Επίσης η παρατήρηση της φύσης, ειδικά κάποιου οργανισμού, ενδεχομένως συνοδεύεται και με φωτογράφιση, οπότε η δραστηριότητα γίνεται περισσότερο σύνθετη και πιο ελκυστική. Η παρατήρηση της φύσης κατά κάποιον τρόπο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως

εκλαϊκευμένη έρευνα πεδίου και θα μπορούσε να διαχωριστεί σε πλήθος υποκατηγορίες. Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται ώστε να αποφευχθεί το ενδεχόμενο πρόκλησης ενόχλησης ή ζημιών σε τοπικούς πληθυσμούς ειδών που αποτελούν αντικείμενο αυτών των δραστηριοτήτων, π.χ. ενόχληση στους χώρους ενδιαιτήσης, φωλεοποίησης, χειμερίου ληθάργου κλπ. Συνήθως οι ενασχολούμενοι είναι μέλη περιβαλλοντικών ΜΚΟ.

❖ *Περιβαλλοντική εκπαίδευση*

Περιλαμβάνει την πραγματοποίηση ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αφορούν την απόκτηση γνώσης και εξοικείωσης με το φυσικό περιβάλλον. Συχνά τα προγράμματα αυτά απευθύνονται σε νέους και περιλαμβάνουν ένα σύνολο δραστηριοτήτων και παιχνιδιών, μέσω των οποίων γίνεται η γνωριμία και η εξοικείωση των νέων με την δομή και λειτουργία του φυσικού περιβάλλοντος. Βασική προϋπόθεση είναι η ύπαρξη εκπαιδευτή/ εκπαιδευτών με σχετικές γνώσεις. Υπάρχουν ειδικά γραφεία που εξειδικεύονται σε αυτές τις δραστηριότητες, καθώς και τα αναγνωρισμένα από την πολιτεία Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, όπως το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κόνιτσας.

XV. Ειδικές κατηγορίες τουρισμού

1. Γαστρονομικός τουρισμός

Ο όρος 'Γαστρονομία' είναι ελληνικός και προέρχεται από τη σύνθεση των λέξεων 'γαστήρ' (=κοιλιά) και 'νόμος' (=γνώση) και με αυτόν νοείται η τέχνη της παρασκευής καλού και νόστιμου φαγητού (ΣΕΤΕ, 2010). Το «νόστιμο φαγητό» δεν προσφέρεται μόνο στα πολύ καλά εστιατόρια αλλά μπορεί να προσφερθεί σε κάθε χώρο εστίασης, από μια μέση ταβέρνα μέχρι ένα εστιατόριο πολυτελούς ξενοδοχείου. Στην πράξη, η γαστρονομία περιλαμβάνει το συνδυασμό καλού φαγητού με καλό κρασί ή άλλα ποτά και δεν περιορίζεται αποκλειστικά στη μαγειρική αλλά επεκτείνεται σε μια σειρά προϊόντων και υπηρεσιών.

Η χώρα μας έχει γαστρονομική ιστορία 2.500 ετών. Είμαστε η πρώτη χώρα που δημιούργησε γαστρονομία στο δυτικό κόσμο. Ακολούθησε η Ρωμαϊκή Κουζίνα και στη συνέχεια η Βυζαντινή.

Το φαγητό είναι κομμάτι της πολιτισμικής ταυτότητας ενός τόπου. Η γαστρονομία είναι αφορμή για τουρισμό. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού προάγουν τη γαστρονομία μέσα από τις επιμέρους δραστηριότητες. Για παράδειγμα ο «τουρισμός ευεξίας» κάνει χρήση βρώσιμων υλικών για την αναζωογόνηση ενώ ο αγροτουρισμός βασίζεται στα φρέσκα τοπικά υλικά χωρίς

αυτό να σημαίνει υποχρεωτικά και αφθονία στην ποικιλία. Συνεπώς η γαστρονομία υπεισέρχεται με διττό τρόπο στον ορισμό του τουρισμού (ΣΕΤΕ, 2010):

- ❖ Αναβαθμίζει την ταξιδιωτική εμπειρία για όλους ανεξαιρέτως τους τουρίστες.
- ❖ Ελκύει εύπορους, ειδικού ενδιαφέροντος τουρίστες, τους γαστροτουρίστες.
- ❖ Αναζωογονεί μια περιοχή, η οποία ενδεχομένως βρίσκεται στην ύπαιθρο.

Η φήμη ενός προορισμού με καλό φαγητό προσελκύει αρκετούς επισκέπτες, είτε πρόκειται για τουρίστες, είτε για εκδρομείς. Οι δημοφιλείς γαστρονομικοί προορισμοί περιλαμβάνουν ειδικά για τους τουρίστες «ένα μίγμα» προϊόντων, υπηρεσιών και δραστηριοτήτων που αναδεικνύουν τα χαρακτηριστικά προϊόντα και πιάτα ενός τόπου, το ταλέντο και τη δημιουργικότητα όσων τα παρασκευάζουν καθώς και τη μοναδικότητα και την παράδοση του τόπου έτσι ώστε να προσφέρουν στον επισκέπτη μια ολοκληρωμένη και αξιωματική ταξιδιωτική-γαστρονομική εμπειρία.

Οι παράγοντες που βοηθούν στην ανάπτυξη του Γαστροτουρισμού και αποτελούν το σημαντικό «χαρτοφυλάκιο» με τις προϋποθέσεις ανάπτυξης του είναι οι εξής (ΣΕΤΕ, 2010 & Παλησίδης, 2009):

- ❖ Ανάδειξη τοπικών στοιχείων με έμφαση στην ιδιαιτερότητα, τη μοναδικότητα.
- ❖ Προβολή της ποικιλίας των προϊόντων.
- ❖ Έμφαση στις δυνατότητες του τόπου, προβλέποντας κάτι νέο πριν να το σκεφτεί ο επισκέπτης.
- ❖ Σύνδεση της κουζίνας με την παράδοση και την πολιτιστική κληρονομιά.
- ❖ Σύνδεση του τουρισμού με την παραγωγική βάση.
- ❖ Ενημέρωση του τοπικού πληθυσμού για τα οφέλη του τουρισμού και τον τρόπο προστασίας της περιοχής.
- ❖ Έμφαση στη φιλικότητα και την ασφάλεια του προορισμού.
- ❖ Επιδίωξη της συνεργατικότητας μεταξύ των επιχειρήσεων.
- ❖ Εκπαίδευση στελεχών (εστιάτορες, μάγειρες, σερβιτόροι, στελέχη κρατικών υπηρεσιών).

Η συστηματική προσέγγιση και σύνδεση της γαστρονομίας με τον τουρισμό και η ένταξη της στο συνολικό τουριστικό σχεδιασμό, ιδίως στο πεδίο του μάρκετινγκ, βοηθά στο να γίνει πιο γνωστή και προσιτή η καλή ελληνική κουζίνα στους επισκέπτες της χώρας μας, επιφέροντας άμεσα και σημαντικά οφέλη.

Ωστόσο, η ανάπτυξη του γαστρονομικού τουρισμού στην Ελλάδα «σκοντάφτει» σε έλλειψη υποδομών, δικτύωσης, εκπαίδευσης και επαρκούς προβολής. Για το λόγο αυτό κρίνεται απαραίτητο οι Περιφέρειες σε συνδυασμό με τις Τοπικές Αυτοδιοικήσεις να δώσουν έμφαση στις τοπικές κουζίνες με τα διάφορα διατροφικά πρότυπα και να δουλέψουν πάνω σ' αυτό το σχέδιο, αναπτύσσοντας ώριμες δράσεις και σχέσεις μεταξύ των τοπικών επιχειρήσεων.

Μ' αυτό τον τρόπο, θα τονίζονται οι γευστικές διαφορές και αντιθέσεις μεταξύ των περιοχών, ώστε να αναδειχθεί πιο έντονα ο γαστρονομικός πλούτος της χώρας και να παρακινηθεί ο επισκέπτης να δοκιμάσει όλες τις παραλλαγές τους.

ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Μελέτες περίπτωσης ανεπτυγμένων προορισμών εναλλακτικού τουρισμού

Ένας ανεπτυγμένος προορισμός εναλλακτικού τουρισμού αναφέρεται στο εσωτερικό του νομού Κορινθίας που περιλαμβάνει το όρος Ζήρεια ή Κυλλήνη, με υψόμετρο 2.374 μ., που είναι το υψηλότερο βουνό της Κορινθίας, τη λίμνη δόξα, τη πεδιάδα του Φενεού, τον υδροβιότοπο της λίμνης Στυμφαλίας και τέλος το οροπέδιο και τη λίμνη δασίου. Το βουνό Ζήρεια στα δυτικά, φτιάχνει μια πρώτη ψηλή κορυφή, ύψους 2.080 μ., τη Μικρή Ζήρεια, στη συνέχεια σχηματίζεται ένα πέταλο, στην άλλη άκρη του οποίου βρίσκεται η Μεγάλη Ζήρεια. Ανάμεσα στη Μικρή και Μεγάλη Ζήρεια εμφανίζεται η υψηλότερη κορυφή (2.374μ), η οποία κόβεται από τη χαράδρα της Φλαμπουρίτσας, την οποία διασχίζει ο ποταμός Σύθας. Επίσης, υπάρχουν 7 σπήλαια στην περιοχή, το σπήλαιο «Του Ερμή», το σπήλαιο «Παναγιάς του Βράχου», το σπήλαιο «Των Άγγλων», το ανώνυμο βάραθρο Άνω Ταρσού, οι καταβόθρες του Φενεού, το βάραθρο «Τρύπα» Φενεού και το σπήλαιο της λίμνης Στυμφαλίας. Στην περιοχή ανήκουν οι παραδοσιακοί οικισμοί που εντοπίζονται στην περιοχή της Ζαχόλης, του Φενεού και τα Τρίκαλα Κορινθίας. Διαθέτει επίσης έναν αξιόλογο αριθμό μοναστηριών, που βρίσκονται σε υψόμετρο άνω των 700 μέτρων, όπως χαρακτηριστικά είναι: η Μονή Ζάρακα στη Στυμφαλία, η Μονή Αγ. Γεωργίου Φενεού, η Μονή Πράθι, η Μονή Αγίου Βλασίου και η Μονή προφήτη Ηλία. Στην περιοχή υπάρχουν το κέντρο ελεύθερης ιππασίας και το αθλητικό χιονοδρομικό κέντρο Ζήρειας. Τέλος, στη Ζήρεια υπάρχουν σηματοδοτημένα ορεινά μονοπάτια συνολικού μήκους 55 χλμ.

Ένα είδος εναλλακτικού τουρισμού που αναπτύσσεται είναι ο τουρισμός Άθλησης, που περιλαμβάνει κάθε είδους παθητική ή ενεργητική συμμετοχή ενός ατόμου σε μια αθλητική δραστηριότητα επίσημη ή ανεπίσημη, οργανωμένη ή όχι, για λόγους εργασίας ή αναψυχής και καθιστά αναγκαία τη μεταφορά ανθρώπων εκτός του τόπου μόνιμης διαμονής ή εργασίας. Κατηγορία του τουρισμού άθλησης αποτελεί ο τουρισμός περιπέτειας, που έχει σκοπό να προσελκύσει τον επισκέπτη να εξερευνήσει το φυσικό κάλλος της περιοχής και να συμμετάσχει σε δραστηριότητες που συνδυάζουν τόσο την προσωπική αναψυχή, μέσω της σωματικής άσκησης, όσο και την αλληλεπίδραση με τον τοπικό πληθυσμό. Ο τουρισμός περιπέτειας διαφοροποιεί το τουριστικό προϊόν από τα συνηθισμένα πρότυπα που αναπτύχθηκαν μετά τη δεκαετία του '60 σε διεθνές επίπεδο (μαζικός τουρισμός). Απευθύνεται σε στοχευμένο κοινό που είναι περιβαλλοντικά συνειδητοποιημένο, το οποίο έχει ανώτατο όριο στον αριθμό των τουριστών και είναι μια αγορά που σιγά σιγά εξαπλώνεται λόγω της δημοσιότητας που έχει πάρει το περιβαλλοντικό κίνημα τα τελευταία χρόνια. Η προώθηση του τουριστικού «προϊόντος»

σε αυτό το συγκεκριμένο τμήμα της αγοράς θα φτάσει στα αυτιά των λίγων, ποιοτικών τουριστών.

Στο πλαίσιο του τουρισμού περιπέτειας εντάσσεται ένας μεγάλος αριθμός δραστηριοτήτων με πολλές παραλλαγές, οι κυριότερες από τις οποίες είναι συνοπτικά οι ακόλουθες:

- Ορειβασία, Ορεινή πεζοπορία, Διάσχιση φαραγγιών και Προσανατολισμός
- Αναρρίχηση -Καταρρίχηση
- Κάνο- καγιάκ
- Ποδήλατο βουνού
- Ιππασία
- Σκοπευτικά αγώνισμα στην ύπαιθρο (σκοποβολή, τοξοβολία)

Επίσης, υπάρχει η δυνατότητα ο επισκέπτης να συμμετέχει σε συνδυασμό με τα αθλήματα περιπέτειας σε ορισμένα ακραία αθλήματα, όπως:

- Πτώση στο κενό με δεμένο κάποιο σημείο του σώματος με ελαστικό ιμάντα (Bungee ή Bungee Jumping)
- Αιωροπτερισμός (ανεμοπτερισμός, αλεξίπτωτο πλαγιάς, αιωροπτερισμός με αετό)
- Εξερεύνηση σπηλαίων

Πεζοπορία στην ορεινή Κορινθία

Η πεζοπορία είναι το απλό περπάτημα μέσα στη φύση του όρους Ζήρεια, εντός ή εκτός βατού δρόμου, συνήθως ακολουθώντας τα χαρτογραφημένα και σηματοδοτημένα μονοπάτια που υπάρχουν στο βουνό, χωρίς ιδιαίτερες τεχνικές δυσκολίες και σε εποχή που οι μετεωρολογικές συνθήκες είναι σχετικά σταθερές χωρίς ακραία καιρικά φαινόμενα.

Κατά την πεζοπορία, ο επισκέπτης δύναται να διέλθει και από τους αρχαιολογικούς χώρους, τις μονές, τις εκκλησίες και τους παραδοσιακούς οικισμούς της περιοχής. Οι προτεινόμενες διαδρομές είναι:

- Από την περιοχή Γκούρα σε μία κορυφή του όρους Ζήρεια (Ντουρντουβάνα). Στη διαδρομή αυτή βρίσκεται το ξωκλήσι του Αι Νικόλα και η λίμνη δόξα.
- Από το Φενεό υπάρχει μονοπάτι που οδηγεί στον Α. Γεώργιο του Κάμπου (πιθανόν του 1760).
- Η διαδρομή Κεφαλάρη-Λίμνη Ζασίου ακολουθεί το δασικό δρόμο Μεσαίων Τρικάλων - λίμνης δασίου- οροπεδίου.

Πολυήμερη πεζοπορία (trekking) στη Ζήρεια

Η δραστηριότητα αυτή απαιτεί πολλές διανυκτερεύσεις στο βουνό, που συνήθως γίνεται σε αντίσκηνο που μεταφέρεται στο σακίδιο ή σε καταφύγια, ενώ γενικά δοκιμάζει την δυνατότητα των συμμετεχόντων στην αυτόνομη διαβίωση στη φύση για πολλές ημέρες.

Διάσχιση όρους

Η διάσχιση όρους είναι μια πεζοπορία που ξεκινά από ένα σημείο και περνάει μέσα από κάποιο ορεινό συγκρότημα για να καταλήξει σε άλλο σημείο, μακριά από την εκκίνηση. Στη Ζήρεια υπάρχουν πολλές και εκτεταμένες υψομετρικές διαφορές και η ορεινή διάσχιση μπορεί να διαρκέσει από 1 ημέρα έως αρκετές ημέρες.

Ορειβασία στη Ζήρεια.

Στη Ζήρεια μπορεί να κάνει κάποιος ορειβασία επιλέγοντας τα χαρτογραφημένα και σηματοδοτημένα ή μη μονοπάτια που οδηγούν σε απότομες κορυφές της μικρής Ζήρειας (υψόμ. 2,080 μ.) ή στην ψηλή κορυφή των 2,374 μ.

Ποδήλατο βουνού

Υπάρχει δυνατότητα ο επισκέπτης να κάνει ποδήλατο σε μονοπάτια που βρίσκονται στο οροπέδιο Φενεού και στην παράκτια ζώνη των λιμνών του Νομού.

Εξερεύνηση σπηλαίων

Η περιοχή περιλαμβάνει επτά (7) σπήλαια, τα οποία μπορεί ο επισκέπτης να εξερευνήσει και να περιηγηθεί.

Αλεξίπτωτο πλαγιάς

Στη Μεγάλη Ζήρεια ενδείκνυται, λόγω του μεγάλου υψομέτρου, για αλεξίπτωτο πλαγιάς (παρά πέντε).

Δημιουργία θεματικού πάρκου

Το θεματικό πάρκο μπορεί να περιλαμβάνει έκταση τόσο για σκοπευτικά αγωνίσματα, όσο και για ελεύθερη ιππασία. Παράλληλα ο επισκέπτης ενημερώνεται για την πανίδα και τη χλωρίδα της περιοχής, καθώς και για τις υπάρχουσες διαδρομές πεζοπορίας. Κατάλληλη τοποθεσία για την χωροθέτηση του πάρκου είναι στην έκταση της μικρής Ζήρειας. Λειτουργεί ήδη κέντρο ελεύθερης ιππασίας στο Ρέθι- Τρίκαλα Κορινθίας το οποίο αποτελεί είδος εναλλακτικού τουρισμού.

Δραστηριότητες στις λίμνες Δασίου, Στυμφαλίας, Δόξας

Οι λίμνες αυτές μπορούν να προσφέρουν στους επισκέπτες τη δυνατότητα για αναψυχή και δραστηριότητες τουρισμού περιπέτειας, όπως για παράδειγμα το κανό-καγιάκ, καθώς και διενέργεια πλήθους άλλων αθλημάτων, όπως το ποδήλατο βουνού στην περιοχή γύρω από τη λίμνη.

Μελέτες περίπτωσης κορεσμένων προορισμών εναλλακτικού τουρισμού

Η περιοχή Στενά και Εκβολές του ποταμού Αχέροντα αποτελεί μία περίπτωση κορεσμένου προορισμού εναλλακτικού τουρισμού. Η περιοχή διοικητικά ανήκει στους νομούς Πρεβέζης και Θεσπρωτίας.

Ο ποταμός Αχέροντας πηγάζει από τα Σουλιώτικα όρη και εκβάλλει στο Ιόνιο πέλαγος. Οι πηγές του βρίσκονται σε υψόμετρο 1.600 m, έχει μήκος περίπου 52 km, διέρχεται από τους νομούς Θεσπρωτίας και Πρεβέζης και εκβάλλει στο Ιόνιο πέλαγος.

Η συνολική επιφάνεια της λεκάνης απορροής του ανέρχεται σε 693 km², το μέσο ετήσιο ύψος βροχοπτώσεων φθάνει τα 1.700 mm, ο μέσος ετήσιος όγκος υετού υπολογίζεται σε 1.297 x 10⁶ m³, η δε συνολική ετήσια απορροή του εκτιμάται σε 740 x 10⁶ m³ νερού (ECODONET, 2008).

Τα νερά του για να καταλήξουν στη θάλασσα περνούν μέσα από το φαράγγι του Αχέροντα. Ο ποταμός καθώς και οι εκβολές του αποτελούν κρίκο της αλυσίδας των υγροτόπων της δυτικής Ελλάδας και έχουν ενταχθεί στο δίκτυο "Natura 2000". Με τα νερά του αρδεύονται 85.000 στρέμματα περίπου, από τα οποία τα 28.000 ανήκουν στον νομό Θεσπρωτίας και τα υπόλοιπα στο νομό Πρεβέζης.

Τα χαρακτηριστικά που την καθιστούν ελκυστικό τουριστικό προορισμό

Η ιδιαιτερότητα και η φυσική ομορφιά της περιοχής μελέτης και γενικότερα της ευρύτερης περιοχής είναι ευρέως γνωστή. Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείτε στην περιοχή μεγάλη τουριστική ανάπτυξη. Τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά που μπορεί να επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την τουριστική κίνηση είναι: ο Φυσικός Πλούτος, τα μαγευτικά φυσικά τοπία, η πλούσια βιοποικιλότητα, οι όμορφες παραλίες και θάλασσες, το αξιόλογο τοπίο με τόπους με έντονη παρουσία του υγρού στοιχείου και των εναλλαγών βλάστησης και το ποικιλόμορφο φυσικό τοπίο με ορεινούς όγκους, ποτάμια, λίμνες, φαράγγια κλπ., που μπορούν να προσφέρουν ποικίλες δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού.

- ❖ Η περιοχή παρουσιάζει ένα αρκετά μεγάλο ιστορικό, πολιτιστικό και περιβαλλοντικό ενδιαφέρον. Περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό ιστορικών μνημείων.
- ❖ Προστατευόμενες οικολογικά περιοχές με πολλά είδη σπάνιας χλωρίδας και πανίδας (NATURA 2000).
- ❖ Καλλιεργούμενη γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας που προσδίδει τη χαρακτηριστική εικόνα του αγροτικού τοπίου.

- ❖ Δυνατότητες αναψυχής κυρίως με θαλάσσια σπορ, ποικίλες δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού, όπως: περιήγηση, παρατήρηση χλωρίδας και πανίδας, αθλητισμό, πολιτιστικές εκδηλώσεις κ.α., αλλά και εκπαίδευση και επιστημονική έρευνα.
- ❖ Μεγάλος αριθμός τουριστικών καταλυμάτων για διαμονή και επιχειρήσεων εστίασης, που ικανοποιούν τις ποιοτικές προδιαγραφές του συνειδητοποιημένου οικοτουρίστα και καλύπτουν μερικά τη ζήτηση, με προοπτική τη δημιουργία μιας σοβαρότερης και πληρέστερης τουριστικής υποδομής.
- ❖ Καλή προβολή του τουριστικού προϊόντος, που επιδέχεται όμως βελτίωση σε μεγάλο βαθμό.

Από την άλλη μεριά, υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά, τα οποία συμβάλουν στη μικρή τουριστική ένταση της περιοχής.

- ❖ Η μόλυνση των υδάτων από τα λιπάσματα και φυτοφάρμακα αλλά και από τα αστικά λύματα, δημιουργούν πρόβλημα στην προστατευόμενη περιοχή Natura 2000 αλλά και στην ποιότητα των νερών για κολύμβηση.
- ❖ Η καθυστέρηση στην λειτουργία οργανωμένης διαχείρισης στερεών και υγρών αποβλήτων.
- ❖ Η έλλειψη ικανών και εξειδικευμένων φορέων και εποπτικών μηχανισμών διαχείρισης, προστασίας και διατήρησης του περιβάλλοντος και ιδιαίτερα των ευαίσθητων περιοχών.
- ❖ Η ελλιπής περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των κατοίκων.
- ❖ Προβλήματα στο οδικό δίκτυο και το φωτισμό.
- ❖ Η έλλειψη συνεργασίας και δραστηριοποίησης μεταξύ των τοπικών φορέων και έλλειψη οικονομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού σχεδιασμού.

Η είσοδος στις Πηγές του Αχέροντα βρίσκεται περίπου 2 km από τον κεντρικό δρόμο της Γλυκής. Είναι εμφανές όμως, ότι ο οικισμός έχει επεκταθεί μέχρι εκεί, καθώς στην όχθη του ποταμού υπάρχουν υποδομές διαμονής και εστίασης, όπως ενοικιαζόμενα δωμάτια, εστιατόρια και μπαρ. Οι παραπάνω υποδομές λειτουργούν μόνο το καλοκαίρι. Η είσοδος στις Πηγές του Αχέροντα γίνεται από ένα ασφαλτοστρωμένο δρόμο, παράλληλα με το ποτάμι. Σε απόσταση περίπου 2 km, οι επισκέπτες αφήνουν το αυτοκίνητο και ακολουθούν το μονοπάτι ανάμεσα στα πλατάνια. Από κάποιο σημείο και μετά το μονοπάτι γίνεται υδάτινο και προχωρά μέσα στα νερά του ποταμού. Το καλοκαίρι που τα νερά είναι πιο ρηχά διαπιστώνεται εύκολα ότι ορμητικά νερά αναβλύζουν από μία σπηλιά στην αριστερή όχθη του ποταμού. Η πηγή αυτή ονομάζεται Σπηλιά του Στοιχειού. Το νερό που βγαίνει από τη σπηλιά είναι πολύ κρύο, επηρεάζοντας συνολικά τη

θερμοκρασία των νερών του Αχέροντα. Στο χωρίο σώζονται τα ερείπια της βυζαντινής εκκλησίας του Αγίου Δονάτου. Ο Άγιος Δονάτος, ήταν το 4ο αιώνα επίσκοπος στην περιοχή του Αχέροντα, που τότε έφερε την ονομασία Εύροια και έχτισε την εκκλησία που ερείπια της σώζονται μέχρι και σήμερα.

Κατά τη διάρκεια της διαδρομής το τοπίο γίνεται όλο και πιο επιβλητικό. Κατάφυτες ορθοπλαγιές που κατεβαίνουν μέχρι το ποτάμι εναλλάσσονται με τους γκρίζους βράχους και σχηματίζουν την εικόνα του φαραγγιού. Η άγρια εικόνα του τοπίου έπεισε τους αρχαίους να πιστεύουν ότι οι Πύλες του Αδη βρίσκονταν σε αυτό το σημείο. Η διαδρομή που εύκολα ακολουθεί ο επισκέπτης τους καλοκαιρινούς μήνες, φτάνει έως το Γεφύρι του Ντάλα. Τους υπόλοιπους μήνες οι επισκέπτες μπορούν να απολαύσουν τη θέα των Πηγών του Αχέροντα από τη Σκάλα της Τζαβέλαινας.

Κατά μήκος του ποταμού σε αυτή την διαδρομή υπάρχουν πολλά εστιατόρια και καφετέριες, όπου ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει ένα ευχάριστο γεύμα δίπλα στο ποτάμι.

Φέρουσα ικανότητα και Διαχείριση επισκεπτών

Από την εκτίμηση και καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης είναι φανερό ότι στην περιοχή των Στενών του Αχέροντα παρατηρείται ταχεία οικοτουριστική ανάπτυξη. Η ανεξέλεγκτη άσκηση τουριστικών δραστηριοτήτων σε συγκεκριμένες ζώνες γύρω από το ποτάμι μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα και να οδηγήσει σε υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων με σοβαρή υποβάθμιση τους και με εξαφάνιση τοπικά ειδών φυτών και ζώων. Η χρήση των παρόχθιων δασών στην περιοχή των Στενών ως αυτοσχέδια πάρκινγκ τροχοφόρων είναι άκρως επικίνδυνη για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Για το λόγο αυτό θα πρέπει η πολιτεία να μεριμνήσει και να οργανώσει συγκεκριμένους χώρους για την λειτουργία αυτή.

Επίσης η τουριστική χρήση της κοίτης του ποταμού για διαφόρων ειδών δραστηριότητες που συνδυάζονται με το υγρό στοιχείο (ραφτινγκ, κανό καγιάκ κτλ.) θα πρέπει να ρυθμίζονται με κανόνες.

Για το πώς θα εξελιχθεί η κατάσταση μελλοντικά η διαχείριση είναι αυτή που θα πρέπει να κρίνει μέσα από την επιστημονική έρευνα για το αποδεκτό επίπεδο χρήσης, δηλαδή το σημείο εκείνο το οποίο εκφράζει τη φέρουσα ικανότητα.